

HEIDI HARTMAN

Kapitalismen, patriarkatet och könssegregationen i arbetet

I denna smått klassiska artikel analyserar Heidi Hartman arbetsdelningen mellan män och kvinnor, främst vid tiden för kapitalismens genombrott och den industriella revolutionen. Hur kom det sig att arbetsdelningen blev hierarkisk med männen i toppen och kvinnorna på botten? Och hur lyckades männen utsträcka denna arbetsdelning även till lönearbetet? Med många exempel bygger Hartman upp sin tes att det var männens kunskap om hierarkisk organisering och kontroll som blev deras främsta maktmedel här, inte minst genom facket. Kapitalismen utformades alltså med hjälp av patriarkatet, och patriarkatet antog nya former under kapitalismen.

Arbetsdelningen mellan könen förefaller ha varit allmänt förekommande genom mänsklighetens historia. I vårt samhälle är arbetsdelningen mellan könen hierarkisk – med männen i toppen och kvinnorna på botten. Men av antropologin och historien framgår att denna arbetsdelning inte alltid varit hierarkisk. Utvecklingen och betydelsen av den könsbestämda arbetsdelningen är ämnet för den här artikeln. Jag vill hävda att rötterna till kvinnornas nuvarande samhällsställning ligger i denna könsbestämda arbetsdelning. Det är min tro att inte bara den könsliga arbetsdelningens hierarkiska karaktär måste undanröjas, utan också själva arbetsdelningen mellan könen, om kvinnorna skall kunna uppnå samhällelig jämställdhet med männen och om kvinnor och män skall kunna utveckla sina mänskliga möjligheter till fullo.

Den primära frågan som bör undersökas verkar då vara, för det första, hur en mer egalitär arbetsdelning kom att bli mindre egalitär och för det andra, hur denna hierarkiska arbetsdelning kom att utsträckas till lönearbetet i modern tid. Många antropologiska undersökningar har

pekat mot att den första processen, stratifieringen efter kön, skedde samtidigt med den ökande produktiviteten, specialiseringen och komplexiteten i samhället: t ex genom etableringen av bofast jordbruk, privat äganderätt eller staten. Den skedde när det mänskliga samhället växte fram ur det primitiva och blev 'civiliserat'. I det perspektivet är kapitalismen en relativ nykomling, medan patriarkatet,¹ det hierarkiska förhållandet mellan män och kvinnor i vilket männen är överordnade och kvinnorna är underordnade, hade uppstått tidigt.

Jag vill hävda att det redan före kapitalismen hade etablerats ett patriarkaliskt system där männen kontrollerade kvinnornas och barnens arbete i familjen, och att männen därigenom lärde sig tekniken för hierarkisk organisering och kontroll. När det privata skildes från det offentliga t ex genom framväxten av en statsapparat och ekonomiska system som baserades på ett utvidgat utbyte och större produktionsenheter, kom männens problem att gälla hur de skulle bibehålla sin kontroll över kvinnornas arbetskraft. Med andra ord: ett direkt personligt kontrollsystem över-

gick i ett indirekt, opersonligt kontrollsystem, som förmedlades av samhälleliga institutioner. De mekanismer som stod till männens förfogande var 1) den traditionella arbetsdelningen mellan könen, och 2) teknikerna för hierarkisk organisation och kontroll. Dessa mekanismer blev avgörande i den andra processen, vidgningen av en könsbestämd arbetsdelning till att gälla lönearbetsystemet, under kapitalismens uppkomstskede i Väst-europa och USA.

Kapitalismens uppkomst mellan 1400- och 1700-talen hotade den patriarkala kontrollen som baserades på institutionell auktoritet, eftersom den bröt ned många gamla institutioner och skapade nya, såsom en 'fri' marknad för arbetskraft. Den hotade att dra in alla kvinnor och barn i arbetskraften och därigenom att bryta ned familjen och basen för männens makt över kvinnorna (dvs kontrollen över deras arbetskraft i familjen).² Om den rena kapitalismens teoretiska princip hade varit att utplåna alla godtyckliga statuskillnader mellan arbetarna, att göra alla arbetare jämlika på marknaden — varför är då kvinnornas ställning på arbetsmarknaden underlägsen männens? De tänkbara svaren är många: från den neoklassiska åsikten att processen inte är fullbordad eller hindras av bristfälligheter hos marknaden till den radikala synen att produktionen kräver en hierarki även om marknaden ford- rar formell 'jämlikhet'.³ Alla dessa förklaringar — tycks det mig — bortser från männens roll — vanliga män, män som män, män som arbetare — när det gäller att bevara kvinnornas underordning på arbetsmarknaden. Särskilt den radikala synen betonar männens roll som kapitalister som skapar hierarkier i produktionsprocessen i avsikt att upprätthålla sin makt. Kapitalisterna gör detta genom att dela upp arbetsmarknaden (efter ras, kön och etnisk grupp bl a) och spela ut arbetarna mot varandra.

I den här artikeln hävdar jag att de manliga arbetarna har spelat och fortsätter att spela en avgörande roll när det gäller

att bevara den könsliga uppdelningen i arbetsprocessen.

Könssegregeringen i arbetet är — hävdar jag — den primära mekanismen i det kapitalistiska samhället som bevarar männens överhöghet över kvinnorna, eftersom den upprätthåller lägre löner för kvinnorna på arbetsmarknaden. Låga löner bevarar kvinnornas beroende av männen, eftersom de uppmuntrar kvinnorna att gifta sig. Gifta kvinnor måste utföra hushållsarbete åt sina män. Männen drar alltså nytta både av de högre lönerna och av arbetsdelningen i hemmet. Arbetsdelningen i hemmet leder i sin tur till att kvinnornas ställning på arbetsmarknaden försvagas. På så sätt förevigas den hierarkiska arbetsdelningen i hemmet av arbetsmarknaden, och tvärtom. Denna process är det nutida resultatet av det ständiga växelspelet mellan två sammankopplade system, kapitalismen och patriarkatet. Långt ifrån att ha besegrats av kapitalismen, är patriarkatet fortfarande mycket livskraftigt; det påverkar den form som den moderna kapitalismen antar, precis som kapitalismens utveckling har omvandlat de patriarkala institutionerna. Resultatet har blivit en ömsesidig anpassning mellan patriarkatet och kapitalismen, som har skapat en ond cirkel för kvinnorna.

Min tes står i motsättning både till de neoklassiska och de marxistiska ekonomernas traditionella synsätt. Båda bortser från patriarkatet, ett socialt system med en materiell bas. De neoklassiska ekonomerna tenderar att frikänna det kapitalistiska systemet och att skylla yrkessegregationen på exogena (yttre) *ideologiska* faktorer, såsom könsdiskriminerande attityder. Marxistiska ekonomer tenderar att skylla yrkessegregationen på kapitalisterna och att bortse från den roll som spelas av de manliga arbetarna, och effekten av århundraden av patriarkala sociala relationer. I den här artikeln hoppas jag återställa jämvikten. Den argumentationslinje jag skisserat här och skall utveckla vidare nedan, kanske inte innebär en fullständig bevisning. Den här artikeln hoppas jag

snarare skall visa dess rimlighet än dess ovedersäglighet.

Den första delen av artikeln sammanfattar i korthet de bevis och förklaringar som den antropologiska litteraturen ger för uppkomsten av dominans-beroendeförhållandet mellan män och kvinnor. Den andra delen går igenom den historiska litteraturen om arbetsdelningen mellan könen under kapitalismens uppkomst och den industriella revolutionen i England och USA. Denna del koncentrerar sig på utvidgningen av de manliga-kvinnliga dominans-beroende-relationerna till att omfatta lönearbetsmarknaden och den nyckelroll männen spelat för att upprätthålla den könssegregerade arbetsmarknaden och därigenom männens överhöghet.

Den antropologiska synen på arbetsdelningen mellan könen

En del antropologer förklarar den manliga dominansen med att hävda att den fanns redan från första början i det mänskliga samhället. Sherry Ortner framkastar faktiskt att 'det kvinnliga är för det manliga vad naturen är för kulturen'.⁴ Enligt Ortner undervärderar kulturen naturen; kvinnor förknippas med naturen, anses stå närmare naturen i alla kulturer,⁵ och undervärderas därför. Hennes synsätt överensstämmer med Rosaldos,⁶ som betonar uppdelningen mellan det offentliga och det privata, och med Lévi-Strauss', som utgår från kvinnornas underordning under perioden för samhällets uppkomst.

Enligt Lévi-Strauss tog kulturen sin början med utbytet av kvinnor mellan män för att förstärka banden mellan familjerna — härigenom skapades samhället.⁷ Lévi-Strauss ser faktiskt en grundläggande spänning mellan familjen (dvs det hemområde där kvinnorna finns närmare naturen) och samhället, som kräver att familjerna skall ge upp sin autonomi för att byta med varandra. Utbytet av kvinnor är en mekanism som förstärker

familjernas ömsesidiga beroende, och det skapar samhället. Analogt menar Lévi-Strauss att arbetsdelningen mellan könen är den mekanism som skapar 'ett ömsesidigt beroendeförhållande mellan könen'.⁸ Den garanterar också heterosexuella äktenskap. 'När det hävdas att det ena könen måste utföra vissa uppgifter, så betyder det också att det andra könet förbjuds att utföra dem'.⁹ Alltså är existensen av en arbetsdelning mellan könen universell för mänskliga samhällen, även om den exakta uppdelningen av uppgifter efter kön varierar oerhört mycket.¹⁰ Dessutom gäller enligt Lévi-Strauss att eftersom det är män som utbyter kvinnor och kvinnor som blir utbytta för att skapa sociala band, så drar männen större nytta än kvinnorna av dessa band, och arbetsdelningen mellan könen blir hierarkisk.¹¹

Denna första antropologiska skola, 'universalisterna', baseras främst på Lévi-Strauss och utbytet av kvinnor. Chodorow som är påverkad av Rosaldo och Ortner, betonar däremot kvinnornas bundenhet till hemsfären. Chodorow lokaliserar denna bundenhet till den vårdande modersrollen. Hon menar att patriarkatets allmänna förekomst beror på det universella faktum att kvinnor vårdar. Det kvinnliga vårdandet reproduceras genom skapandet av könsspecifika personlighetsstrukturer.¹²

Två andra viktiga tankeskolor rörande ursprunget till arbetsdelningen mellan könen förtjänar uppmärksamhet. Båda förkastar (åtminstone i teorin, om än inte i praktiken) universaliteten hos den könsbestämda arbetsdelningen. Den ena är den 'feministisk-revisionistiska' skolan, som hävdar att vi inte kan vara säkra på att arbetsdelningen innebär manlig överhöghet; den kan vara separat men jämlik (som Lévi-Strauss ibland tycks mena) men vi kommer aldrig att få veta det på grund av 'bias' (partiskheten) hos iakttagarna, vilket gör jämförelser omöjliga. Den här skolan är kulturellt relativistisk till det extrema, men inte desto mindre bidrar den till vår kunskap om kvinnors arbete och ställ-

ning genom att betona kvinnornas insatser på sitt område i arbetsdelningen.¹³

Den tredje skolan förkastar också universaliteten i den könsbestämda arbetsdelningen, men till skillnad från relativisterna försöker den jämföra olika samhällen för att isolera de variabler som sammanfaller med större eller mindre autonomi för kvinnorna. Denna skola, 'variationisterna' kan i sin tur uppdelas i underavdelningar efter vilka karaktäristika medlemmarna betonar: kvinnornas insatser för försörjningen och deras kontroll över sina insatser, organiseringen av stamkontra statssamhällen, produktionssättets krav, uppkomsten av rikedom och privategendom, gränserna mellan den privata och den offentliga sfären.¹⁴ De menar att en ökad stratifiering efter kön inträffar samtidigt med en allmän social stratifieringsprocess (vilken åtminstone enligt några författare tycks bero på och främja en ökning i det samhälleliga överskottet – och stödja de högre grupperna i hierarkin).

Det arbete som denna antropologiska skola gjort, pekar på att patriarkatet inte alltid existerat utan snarare att det uppkom när samhällsförhållandena ändrades. Dessutom deltog männen i denna omvandling. Eftersom den var till större nytta för männen än för kvinnorna, hade männen intresse av att reproducera patriarkatet. Även om det finns rätt mycket meningsskiljaktigheter bland antropologerna om patriarkatets ursprung, och det behövs mer forskning för att säkerställa giltigheten i denna tolkning, så tror jag att bevisens tyngd talar för den. I varje fall är de flesta antropologer eniga om att patriarkatet uppstod långt före kapitalismen, även om de är oeniga om dess ursprung.

I England markerar statens uppkomst slutet för det anglosaxiska stamsamhället och början till det feodala samhället. Genom hela det feodala samhället förefaller det som om tendenserna till privatisering av familjelivet och till ökad manlig makt inom familjen förstärks. Dessa ten-

denser får samtidigt allt starkare institutionellt stöd från kyrka och stat. När slutligen kapitalismen uppstod mellan 1400- och 1700-talen, hade den patriarkala, jordbrukande kärnfamiljen blivit den grundläggande produktionsenheten i samhället.¹⁵

Kapitalismens uppkomst och den industriella revolutionen i England och USA

Nyckelprocessen i kapitalismens uppkomst var den ursprungliga ackumulationen, den ackumulation som var en nödvändig förutsättning för att kapitalismen skulle kunna etableras.¹⁶ Den ursprungliga ackumulationen var en tvåfaldig process som gav förutsättningarna för att produktionen skulle kunna ske i större skala: för det första måste fria arbetare ackumuleras; för det andra måste stora mängder kapital ackumuleras. Det första uppnåddes genom att marken inhägnades (enclosures) och folk flyttades bort från jorden, sin försörjningsbas så att de blev tvungna att arbeta för lön. Det andra åstadkoms både genom att gårdar och verkstäder ackumulerade småkapital, som samlades ihop genom ett banksystem, och genom en oerhörd ökning av handelskapitalet, profiterna från slavhandeln och utsugning av kolonierna.

Skapandet av en lönearbetarstyrka och den ökade produktionsskala som kom till stånd med kapitalismens uppkomst, hade på flera sätt en allvarligare effekt för kvinnorna än för männen. För att förstå denna effekt skall vi se på kvinnornas arbete innan denna övergång skedde, och de förändringar som ägde rum i och med övergången.¹⁷ På 1500- och 1600-talen var jordbruket, ylletextiltillverkningen (som var en binäring till jordbruket) och de olika hantverken och näringarna i städerna de huvudsakliga försörjningskällorna för den engelska befolkningen. På landsbygden arbetade männen på fälten till de små gårdar som de ägde eller arrenderade, och

kvinnorna skötte hushållets odlingar, små trädgårdar och fruktodlingar, djur och mejerinäringen. Kvinnorna spann och vävde också. En del av deras produkter såldes på små marknader för att tillgodose behoven i byarna och städerna, och på detta sätt var det kvinnorna som stod för en avsevärd del av sina familjers kontantinkomster, förutom vad som behövdes in natura. Förutom arrendatorer och bönder fanns en liten lönearbetande klass av män och kvinnor, som arbetade på de större gårdarna. Ibland arbetade arrendatorerna och deras hustrur också för lön, oftare männen än kvinnorna.¹⁸ När småbönder och torpare vräktes av storbönderna på 1600- och 1700-talen, miste deras hustrur sina främsta försörjningskällor, medan männen kunde fortsätta som lönearbetare i viss utsträckning. På så sätt kom kvinnorna som berövats dessa livsviktiga husbehovsodlingar, att drabbas av jämförelsevis större arbetslöshet och familjen som helhet berövades en stor del av sin försörjning.¹⁹

På 1700-talet växte efterfrågan på bomullstextilier, och engelska köpmän fann att de kunde använda den engelska jordbruksbefolkningens arbetskraft, som redan var kunnig i spinning och vävning. Köpmännen delade ut råmaterial som skulle spinnas och vävas och skapade därigenom ett hemindustrisystem, som gav sysselsättning åt många vräktas bondefamiljer. Men detta förlagssystem visade sig otillräckligt. Svårigheterna med att dela ut och samla in och – kanske ännu viktigare – den kontroll som arbetarna hade över produktionsprocessen (de kunde ta ledigt, arbeta periodvis, stjäla material) hindrade utbudet av textilier från att öka så mycket att det kunde tillgodose köpmännens behov. För att lösa dessa problem organiserades fabriker, först för spinning (i slutet av 1700-talet) och sedan för vävning (i början av 1800-talet). Textilfabrikerna var förlagda till landsbygden i början, både för att kunna dra fördel av barns och kvinnors arbete genom att kringgå skranas restriktioner

Fröken Vesterlunds syateljé, Stockholm.

i städerna, och för att kunna utnyttja vattenkraften. När spinningen industrialiserades, drabbades de kvinnliga hemspinnarna av större arbetslöshet, medan efterfrågan på manliga handvävare ökade. När vävningen mekaniserades, föll även behovet av handvävare bort.²⁰

Hemindustrin som skapats av den begynnande kapitalismen kom på detta sätt att senare överflyglas och brytas ned av den fortsatta kapitalistiska industrialiseringen. Härigenom drabbades kvinnor, barn och män på landsbygden av vräkning och splittring, men de upplevde detta på olika sätt. Kvinnorna som oftare än männen tvingades till arbetslöshet genom jordbrukets kapitalisering, var mer tillgängliga för arbete, både i hemindustrins förlagssystem och i de tidiga fabrikerna. Det hävdas ofta både att männen vägrade gå till fabrikerna eftersom de inte ville förlora sitt oberoende, och att kvinnor och barn var fogligare och mer lätthanterliga. Om detta faktiskt var fallet, skulle det förefalla som om dessa 'karaktärsdrag' hos kvinnor och män redan hade etablerats före den kapitalistiska industriorganisa-

tionens uppkomst, och att de skulle ha vuxit fram ur den auktoritetsstruktur som rådde under den föregående perioden av småskaligt familj jordbruk. Många historiker menar att männen var hushållens överhuvuden inom familjen och att kvinnorna var underordnade, även om de bidrog med en stor del av sina familjers försörjning.²¹

Vi kanske aldrig får veta hur auktoritetsstrukturen faktiskt såg ut i den förindustriella familjen, eftersom mycket av det vi vet kommer från moraliserande och på annat sätt klasspartisk litteratur, och föga är känt om människornas egna åsikter. Inte desto mindre tyder fakta om familjeliv och relativa löner och levnadsnivå på att kvinnorna var underordnade inom familjen. Denna slutsats överensstämmer med den antropologiska litteraturen som beskriver uppkomsten av de patriarkala sociala relationerna samtidigt med den tidiga samhällsstratifieringen. Dessutom tyder de tidiga fabrikernas historia på att kapitalisterna utnyttjade denna auktoritetsstruktur, då de fann kvinnor och barn mer sårbara på grund av familj relationerna och förändringarna inom jordbruket, som ställde dem utan arbete.²²

Övergången till kapitalism i städerna upplevdes lite annorlunda än på landsbygden, men den tenderar att bekräfta den argumentering som just lagts fram: män och kvinnor hade olika platser i familjens auktoritetsstruktur, och kapitalismen växte fram på ett sätt som byggde på denna auktoritetsstruktur. Före övergången till kapitalismen rådde i små och stora städer ett familjeindustrisystem: en hantverkarfamilj arbetade tillsammans hemma för att producera varor för utbyte. De vuxna var organiserade i skrån, som hade såväl sociala och religiösa funktioner som industriella. Kvinnor och män utförde vanligen olika arbetsuppgifter: männen arbetade med vad som ansågs vara mer kvalificerade uppgifter, kvinnorna bearbetade råvaran eller finputsade slutprodukten. Männen som vanligen förestod pro-

duktionsenheterna, hade hantverkarmästares ställning. Kvinnorna tillhörde vanligtvis sina mäns skrån, men det gjorde de som bihang: flickor blev sällan lärningar i ett hantverk och blev därför också sällan gesäller eller mästare. Giftna kvinnor deltog i produktionsprocessen och erhöll sannolikt viktiga yrkeskunskaper, men vanligtvis kunde de kontrollera produktionsprocessen endast om de var änkor (då skråna ofta gav dem rätt att anställa lärningar och gesäller). Unga män kunde giftna sig inom sina skrån (dvs med döttrarna till hantverkare inom samma yrke). Unga kvinnor och flickor hade i själva verket en unik och mycket viktig roll som extra eller tillfälliga arbetare inom ett system, där skråna förbjöd att ytterligare arbetare utanför familjen anställdes; utan tvivel lärde de sig yrkeskunskaper som var användbara när de gifte sig.²³ Inte desto mindre tycks flickor inte ha utbildats lika noga som pojkar, och som vuxna tycks de inte ha nått samma ställning inom skråna.

Även om männen var huvudarbetare och kvinnorna assistenter inom de flesta hantverk, så fanns det andra yrken som var så identifierade med endera könet att familjesystemet inte kunde tillämpas.²⁴ Träsnickeri och hattsömna var två sådana hantverk. Manliga snickare och kvinnliga modister anställde båda lärningar och assistenter och uppnådde rangen av hantverkarmästare. Trots att en del kvinnohantverk såsom modistyrket var högt kvalificerade och skråorganiserade, så var det enligt Alice Clark i många fall svårt att organisera kvinnliga hantverkare, eftersom det inte var lätt att monopolisera deras yrkeskunskaper. Som en del av hemarbetsuppgifterna behärskade alla kvinnor textiltillverkning, sömnad, livsmedelsförädling och i viss mån köpenskap.²⁵

På 1600- och 1700-talen började familjeindustrisystemet och skråna att brytas ned, när de stod inför efterfrågan av en större produktion. Kapitalisterna började organisera produktionen i större skala, och produktionen skildes från hemmet.

Kvinnorna uteslöts från deltagande i industrierna när dessa inte längre var förlagda till hemmet, där de gifta kvinnorna tydligen tenderade att stanna kvar för att utföra sitt hushållsarbete. Ändå var det många kvinnor som av nödtvång sökte arbete i den kapitalistiskt organiserade industrin som lönearbetare. När kvinnorna kom in i lönearbetet förefaller de ha varit i underläge gentemot männen. För det första fanns det redan liksom inom jordbruket en tradition av lägre löner för kvinnor (inom det tidigare begränsade lönearbetet). För det andra tycks kvinnorna ha varit sämre utbildade än männen och fått de mindre attraktiva jobben. Och för det tredje tycks de ha varit sämre organiserade.

Eftersom jag tror att männens förmåga att organisera sig spelade en avgörande roll för att begränsa kvinnornas deltagande på lönearbetsmarknaden, vill jag ge en del fakta som stöder påståendet att männen var bättre organiserade och några sannolika orsaker till deras överlägsenhet på detta område. Jag hävdar inte att männen hade större organisatorisk förmåga vid alla tidpunkter och på alla platser eller på alla områden eller organisationstyper, utan att de hade det i England under denna period, särskilt inom den ekonomiska produktionen. Som bevis för deras överlägsenhet har vi skråna, som var bättre organiserade inom männens hantverk än kvinnornas, och där — i blandade hantverk — männen hade högre ställning — kvinnor släpptes sällan in i den hierarkiska ordningen. För det andra har vi de manliga fria yrkena och avskaffandet av de kvinnliga under 1500- och 1600-talen. Det medicinska yrket — manligt från sin uppkomst — etablerades genom hierarkisk organisering, monopolisering av nya, 'vetenskapliga' kunskaper och med statens hjälp. Barmorskornas yrke praktiskt taget utrotades av männen. Bryggningen är ett annat exempel. Manliga bryggare organiserade ett gille, ansökte hos kungen om monopolrättigheter (i utbyte mot en skatt på varje kvarting man bryggde) och

lyckades tvinga de talrika småskaliga bryggarna att köpa från gillet.²⁶ För det tredje tycks männen under hela industrikapitalismens uppkomstperiod ha varit bättre i stånd att organisera sig som lönearbetare. Och när fabriksproduktionen blev etablerad, använde männen, som vi skall se längre fram, sina arbetarorganisationer till att begränsa kvinnornas område på arbetsmarknaden.

När vi skall ta reda på varför männen kanske hade överlägsen organisationsförmåga under den här övergångsperioden, måste vi ta hänsyn till utvecklingen av patriarkala sociala relationer i kärnfamiljen, som förstärktes av staten och religionen. Eftersom männen agerade på det politiska fältet som hushållets överhuvuden och i hushållen såsom överhuvuden för produktionsenheter, verkar det troligt att de skulle utveckla fler organisatoriska strukturer utanför hushållen. Kvinnorna som hade en underordnad ställning hemma och saknade statens stöd, torde varit mindre i stånd att göra detta. Männens organisatoriska kunskaper växte alltså fram ur deras ställning i familjen och i arbetsdelningen. Det står klart att det krävs ytterligare undersökningar om organisationerna före och under övergångsperioden för att konstatera genom vilka mekanismer männen kom att kontrollera den offentliga sfären.

På så sätt kom den kapitalistiska industriorganisationen att förstärka kvinnornas underordning när den flyttade ut arbete från hemmet, eftersom därmed den relativa betydelsen ökade av det område som männen dominerade. Men det är viktigt att komma ihåg att detta dominansförhållande redan var etablerat och att detta helt klart påverkade den inriktning och form som den kapitalistiska utvecklingen tog. I och med avskiljandet av arbetet från hemmet blev som Clark har hävdad männen mindre beroende av kvinnorna för industriell produktion, medan kvinnorna blev mer beroende av männen ekonomiskt. Männen ökade sin kontroll över teknologin, produktionen och försälj-

ningen, när de uteslöt kvinnorna från industrin, utbildningen och den politiska organiseringen.²⁷

När kvinnorna deltog på lönearbetsmarknaden, gjorde de det på villkor som lika klart begränsades av patriarkatet som av kapitalismen. Männens kontroll över kvinnornas arbete ändrades av lönearbetsystemet, men den avskaffades inte. På arbetsmarknaden bevarades männens dominerande ställning genom en könsbestämd yrkessegregering. Kvinnornas arbeten var lägre betalda, ansågs mindre kvalificerade och innebar ofta mindre utövande av auktoritet eller kontroll.²⁸ Männen agerade för att upprätthålla yrkessegregationen på arbetsmarknaden; de utnyttjade fackföreningarna och förstärkte arbetsdelningen i hemmet, vilken krävde att kvinnorna skulle utföra hemarbete, barnvård och arbetsuppgifter i anslutning här till. Kvinnornas underordnade ställning på arbetsmarknaden bevarade deras underlägsna ställning i familjen, och denna i sin tur bevarade deras ställning på arbetsmarknaden.

Industrialiseringsprocessen och etableringen av fabrikssystemet, särskilt inom textilindustrin, belyser den roll som männens fackföreningar spelade. Textilfabrikerna anställde först barn, men när de expanderade började de använda vuxna kvinnors och hela familjers arbetskraft. Även om antalet gifta kvinnor i lönearbete kraftigt överdrivits,²⁹ så hade uppenbarligen tillräckligt många gifta kvinnor följt med sitt arbete ut i fabrikerna för att både deras män och de högre klasserna skulle oro sig för hemlivet och barnens vård. Neil Smelser har hävdat att familjeindustrisystemet och den manliga kontrollen ofta kunde bibehållas i de tidiga fabrikerna. Text anställde ofta vuxna manliga spinnare sina egna eller släktens barn som medhjälpare, och hela familjer anställdes ofta av samma fabrik under samma del av arbetsdagen.³⁰ Men den teknologiska förändringen gjorde detta allt svårare, och fabrikslagstiftningen som begränsade barnens arbetstid men inte de

vuxnas, förvärrade ytterligare problemen med 'familjefabrikssystemet'.

Fabriksarbetarnas krav på 1820- och 1830-talen hade formulerats i syfte att upprätthålla familjefabrikssystemet,³¹ men år 1840 ställde manliga fabriksarbetare krav på en begränsning av arbetsdagen till åtta timmar för barn mellan 9 och 13 år, och förbud att anställda yngre barn. Enligt Smelser skapade detta svårigheter för föräldrar att utbilda och övervaka sina barn, och för att råda bot på detta började de manliga arbetarna och medel- och överklassen att rekommendera att även kvinnorna skulle tas bort från fabrikerna.³²

Under den viktorianska tidsåldern – den epok som lyfte upp kvinnorna på piedestaler – tycks de högre klasserna ha motiverats av moralisk upprördhet och omsorg om den engelska rasens framtid (och om arbetarklassens reproduktion): 'För mannen', sade lord Shaftesbury, 'har systemet bedrövliga moraliska effekter, men för kvinnan är de oändligt mycket värre, inte bara för dem själva utan för deras familjer, för samhället och – kan jag tillägga – för nationen i dess helhet. Det är illa nog om man fördärvar mannen, men om man fördärvar kvinnan så förgiftar man livets vatten redan i dess källa.'³³

Även Engels tycks ha varit upprörd av liknande orsaker: 'Vi finner här att precis samma kännetecken återkommer som fabriksrapporterna redogjorde för: kvinnorna arbetar ända fram till förlossningen, de saknar förmåga att sköta hushållet, de försummar hem och barn, de blir likgiltiga för, t o m tycker illa om familjelivet och de blir demoraliserade; vidare tränger de ut männen från arbetstillfällena, maskinerna förbättras ständigt, barnen frigör sig tidigt, män blir försörjda av sina hustrur och barn osv, osv.'³⁴ Här har Engels berört orsakerna till de manliga arbetarnas motstånd mot situationen. Engels var uppenbarligen ambivalent rörande vems sida han stod på, för medan han ofta tycks dela männens och de högre klassernas åsikter, talade han också om fackföreningarna såsom elitorganisationer av

vuxna män som skaffade fördelar åt sig själva, men inte åt de icke-yrkesutbildade åt kvinnorna eller barnen.³⁵

Att de manliga arbetarna såg anställningen av kvinnor som ett hot mot sina jobb är inte förvånande, givet ett ekonomiskt system där konkurrensen bland arbetarna var karaktäristisk. Att kvinnorna betalades lägre löner skärpte hotet. Men varför deras svar var att utesluta kvinnorna i stället för att organisera dem, förklaras inte av kapitalismen utan av de patriarkala relationerna mellan män och kvinnor: männen ville försäkra sig om att kvinnorna skulle fortsätta att utföra de speciella hemarbetsuppgifterna.

Engels rapporterar om en händelse som troligen inträffade på 1830-talet. Manliga spinnare i Glasgow hade bildat ett hemligt förbund: 'Kommittén satte ett pris på alla svartfötters (strejkbrytares) huvuden — — — och organiserade med flit mordbrand i fabrikerna. En fabrik som sattes i brand hade kvinnliga svartfötter på området, som hade tagit männens plats vid spinnmaskinerna. En viss Mrs MacPherson, mor till en av dessa flickor, mördades och de som var ansvariga för det skickades iväg till Amerika på fackförbundets bekostnad.'³⁶ Fientligheten mot konkurrensen från unga kvinnor, som nästan säkert var sämre utbildade och sämre avlönade, var redan den utbredd. Men gifta kvinnors lönearbete ansågs som något ännu mindre försvarbart.

År 1846 konstaterade tidningen *Ten Hours' Advocate* (Kampen för tio timmars arbetsdag) klart att man hoppades på den dagen när sådana hot helt skulle ha avlägsnats: 'Vi behöver inte säga att alla försök att förbättra de kvinnliga fabriksarbetarnas moral och fysiska kondition kommer att misslyckas, om inte deras arbetstid minskas avsevärt. Vi kan t o m gå så långt som till att säga att gifta kvinnor skulle ha mycket bättre sysselsättning, om de utförde hushållets hemsysslor i stället för att följa maskinens aldrig-upphörande rörelse. Vi hoppas därför att den dagen inte är långt borta, då mannen kommer

att kunna försörja sin hustru och familj utan att sända iväg hustrun till slitet i en bomullsfabrik.'³⁷ Till slut insåg fackföreningsmännen att kvinnorna inte helt kunde avlägsnas, men deras inställning var fortfarande ambivalent. En lokalförening skrev till Kvinnornas Fackföreningsförbund (Women's Trade Union League) som organiserats år 1889 för att främja den fackliga organiseringen bland de kvinnliga arbetarna: 'Var snäll och sänd en organisator till vår stad, eftersom vi har beslutat att om kvinnorna här inte kan organiseras så måste de utrotas.'³⁸

Kvinnornas ömkansvärda situation på arbetsmarknaden förklarades på ett otal sätt av brittiska historiker och ekonomer i början av 1900-talet. Några accepterade de manliga fackföreningarnas logik, att kvinnorna om möjligt skulle tillhöra hemmet och att männens löner borde höjas. Ivy Pinchbeck t ex konstaterade: 'Den industriella revolutionen innebar ett verkligt framsteg, eftersom den ledde till åsikten att männens löner borde betalas på familjebasis, och det beredde väg för den mer moderna uppfattningen att barnuppföstran och hemmets skötsel är en fullt tillräcklig ekonomisk insats från den gifta kvinnans sida.'³⁹ Andra hävdade att detta system bara skulle bibehålla kvinnornas dåliga ekonomiska situation. Det är viktigt att undersöka litteraturen från denna period (särskilt Webb-Rathbone-Fawcett-Edgeworth-debatten i *Economic Journal*), eftersom den ger ramen för nästan alla de förklaringar till kvinnornas ställning på arbetsmarknaden som har lagts fram sedan dess. Dessutom tenderar denna litteratur att stödja den uppfattning som läggs fram i denna artikel, att yrkessegregationen var till skada för kvinnorna och att männens fackföreningar tenderade att förstärka den.

Flera skribenter som har tagit upp yrkessegregationen och icke-konkurrerande grupper som den centrala mekanismen, har även diskuterat fackföreningsmännens aktioner. Sidney Webb rättfärdigade kvinnornas lägre löner med förklaringen att

de sällan utförde arbete av samma standard som männen, ens när de var anställda i samma yrke eller bransch. Han tog som exempel cigarrtillverkningen, där männen gjorde flotta cigarrer och kvinnorna gjorde de billiga som krävde mindre yrkesskicklighet.⁴⁰ Ändå erkände han samtidigt den roll som männens fackföreningar spelat när det gällde att hindra kvinnorna från att skaffa sig yrkesskicklighet, och han medgav att det var möjligt att kvinnorna fick lägre lön t o m för samma arbete.⁴¹

Millicent Fawcett hävdade att lika lön för lika arbete var bedrägligt, eftersom kvinnorna hade hindrats från att skaffa sig yrkeskunskaper och att deras arbete (i samma jobb) i själva verket inte var lika.⁴² Hon menade att facket politik gick ut på att utestänga kvinnorna, ifall de var mindre effektiva och vidare att se till att de fortsatte att vara mindre effektiva.⁴³ Som Eleanor Rathbone uttryckte det år 1917, så är de manliga fackföreningsledarna för lika lön som 'ett effektivt sätt att upprätthålla kvinnornas utestängning, samtidigt som de framstår som förkämpar för jämställdhet mellan könen.' Många av dem som ställer upp på detta, ansåg hon, 'är uppenbart rätt chockerade innerst inne över tanken att en kvinna skulle kunna få samma lön som en man.'⁴⁴

Rathbone diskuterade också på allvar kvinnornas annorlunda familjeansvar. Detta är en realitet, hävdade hon; männen försörjer sina familjer oftare än kvinnorna, och männen behöver tillräckligt mycket pengar för att kunna göra det. Men hon accepterade inte nödvändigtvis detta arrangemang; hon konstaterade helt enkelt att de flesta människor ansåg att det var 'en grundläggande del av samhällsstrukturen':

'Den argumentering jag lagt fram brukar antingen irritera eller bedröva alla kvinnor, som bryr sig om sitt eget köns intressen, därför att den verkar peka mot en återvändsgränd. Om mäns och kvinnors löner verkligen är baserade på fundamentalt olika förhållanden, och om dessa förhållanden inte kan ändras, då skulle det kunna tyckas som om kvinnorna är de eviga svartfötterna, dömda

utan egen förskyllan till att skada männens utsikter, när helst de sätts att konkurrera med dem — — — Om det verkligen var så, då skulle det verka som om männen hade rätt när de behandlar kvinnorna, som de i praktiken har behandlat dem — som ett slags industrins spetälska, isolerade till yrken som männen har kommit överens om att överlåta på dem, tillåtna att ägna sig åt att sy kläder eller utföra hushållsarbete åt varandra och att utföra de sidofunktioner i de stora stapelbranscherna, som är så monotona eller okvalificerade, att männen inte vill ha dem.'⁴⁵

Men första världskriget höjde kvinnornas förväntningar, och det var inte troligt att kvinnorna skulle gå tillbaka till sin plats frivilligt — även om männens fackföreningar hade fått löfte om att kvinnornas jobb bara var tillfälliga — särskilt som gifta kvinnor vilkas män var i krig, förutom sina löner hade fått statliga bidrag efter familjestorlek. Rathbone skrev: 'Den framtida lösningen på problemet är tvivelaktig och svår, och — — — den ställer oss inför obehagliga risker för klassmotsättningar och könsmotsättningar; — — särskilt för kvinnorna tycks den innebära ett val mellan att bli utsugen av kapitalisterna eller att bli förföljd och förtryckt av facket. Det är ett dystert perspektiv.'⁴⁶ Hon rekommenderade att statsbidragen skulle behållas efter kriget, eftersom de skulle garantera att familjerna inte blev hänvisade till männens löner, att kvinnor som stannade hemma skulle få betalt för sitt arbete och att kvinnorna på arbetsmarknaden skulle kunna konkurrera på lika villkor med männen, eftersom de löner de 'begärde' inte skulle vara annorlunda. År 1918 trodde Fawcett också att lika lön för lika arbete var ett realistiskt mål. Avancemang på arbetsmarknaden krävde lika lön för att inte männens löner skulle bjudas under. De huvudsakliga hindren, hävdade hon, var männens fackföreningar och gammal kutym. Båda ledde till överfyllda kvinnojobb.⁴⁷

1922 formaliserade F Y Edgeworth Fawcetts yrkessegregrings- och övermättnadsmodell; yrkessegregering efter kön orsakar övermättnad i kvinnornas sektorer,

vilket tillåter männens löner att bli högre och framtvingar lägre kvinnolöner än annars vore fallet. Edgeworth höll med om att männens fackföreningar var huvudskälet till övermättnaden.⁴⁸ Han hävdade att männen *borde* ha förmåner på grund av sitt familjeansvar, och följaktligen skulle kvinnornas deltagande tendera att dra ned lönerna, eftersom kvinnor inte har samma familjeansvar som män och t o m kanske subventioneras av männen. Och han tycktes mena att konkurrens på lika villkor på arbetsmarknaden skulle resultera i lägre löner även för ensamstående kvinnor jämfört med ensamstående män, eftersom kvinnorna behövde 20 % mindre mat för att prestera maximalt. När det gäller det här sista tog Edgeworth helt enkelt fasta på vad många hade nämnt – att kvinnor har en lägre levnadsstandard än män och är villiga att arbeta för lägre lön.⁴⁹ Edgeworth drog slutsatsen att restriktionerna för kvinnornas arbete borde tas bort men att – eftersom ohämmad konkurrens troligen skulle dra ned männens löner av de orsaker som nämnts ovan – så borde männen och familjerna kompenseras för de förluster de gjorde på grund av kvinnornas ökande deltagande.⁵⁰

Huvudförklaringen som den engelska litteraturen ger till lägre lön, är den könssegregerade arbetsmarknaden. Både till lägre lön och till yrkessegregeringen ger den flera ömsesidigt beroende förklaringar: (1) de manliga fackföreningarnas uteslutningspolitik, (2) männens ekonomiska ansvar för sina familjer, (3) kvinnors villighet att arbeta för lägre lön (och deras oförmåga att få mer) på grund av subsidier eller lägre levnadsstandard, och (4) kvinnors brist på yrkeskunskaper och utbildning. Den engelska historiska litteraturen ger ett starkt intryck av att könssegregeringen på arbetsmarknaden är patriarkal till sitt ursprung, att den är rätt gammal och svår att avskaffa. Männens förmåga att organisera sig i fackföreningar – som kanske framsprungit ur en större kunskap om tekniken för hierarkisk organisering – tycks vara nyckeln till deras

förmåga att upprätthålla könssegregationen och arbetsdelningen i hemmet.

Exempel i den amerikanska historien ger oss möjlighet att, för det första, undersöka förskjutningar i könssammansättningen i olika yrken, och för det andra att ytterligare undersöka fackets roll, särskilt när det gäller införandet av skyddslagstiftning. Den amerikanska litteraturen, särskilt Edith Abbotts och Elizabeth Bakers⁵¹ arbeten, betonar könsförskjutningarna i olika yrken och ser till skillnad från den engelska litteraturen oftare teknologin som en förklarande faktor.

Förskjutningar i arbetsdelningen mellan könen: exemplet USA

Förhållandena i USA skilde sig från dem i England. För det första var arbetsdelningen inom de koloniala jordbruksfamiljerna sannolikt hårdare, med männen ute på fälten och kvinnorna som tillverkade varor i hemmet. För det andra anställde de tidiga textilfabrikerna unga ensamstående kvinnor från gårdarna i New England: en medveten strävan – antagligen av nödvång – att undvika att ett familjearbetssystem skapades och att behålla männens arbetskraft i jordbruket.⁵²

Men detta ändrades när manufakturen slutligen övertog jordbrukets roll som den ledande sektorn i ekonomin och i och med invandringen. För det tredje var det så att bristen på arbetskraft och bleka nöden i det koloniala nybyggar-Amerika kanske skapade fler möjligheter för kvinnorna i icke-traditionella yrken utanför familjen; de koloniala kvinnorna var selsatta i en bred skala yrken.⁵³ För det fjärde fortsatte arbetskraftsbristen att verka till kvinnornas fördel vid olika tidpunkter under 1800- och 1900-talen. För det femte skapade den ständiga strömmen av nya invandrargrupper en ytterligt heterogen arbetsstyrka med växlande yrkesskicklighet och organisatorisk utveckling och våldsamma motsättningar.⁵⁴

Större förskjutningar i de anställdas könssammansättning skedde i sko- och

kängmanufakturen, textilmanufakturen, undervisningen, cigarrtillverkningen och kontorsarbetet.⁵⁵ På alla dessa områden utom textilindustrin innebar förskjutningen att fler kvinnor anställdes. Nya yrken öppnades för både män och kvinnor, men männen verkade dominera de flesta av dem, även om det fanns undantag. Växeltelefonist och maskinskrivare blev t ex kvinnoarbeten.

I alla dessa fall av ökad kvinnlig sysselsättning främjades ökningarna delvis av en häftig stegring i efterfrågan på tjänsten eller varan. Under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet steg den inhemska efterfrågan på färdigtillverkade kängor på grund av kriget, ett ökat antal slavar, en allmän befolkningstillväxt och nybyggarnas bosättning. Efterfrågan på lärare växte snabbt före, under och efter inbördeskriget, när den offentliga undervisningen blev utbredd. Efterfrågan på billiga maskintillverkade cigarrer steg snabbt i slutet av 1800-talet. Förskjutningen uppåt

av antalet kontorsarbetare kom mellan 1890 och 1930, när företagen blev större och mer centraliserade, vilket krävde mer administration, distribution, transporter, marknadsföring och kommunikationer.

I flera fall åtföljdes förskjutningen i riktning mot kvinnor av tekniska innovationer, som tillät ökad produktion och ibland minskade den yrkesskicklighet som krävdes av arbetare. År 1800 hade käng- och skomakare uppfunnit en arbetsdelning, som tillät kvinnor att arbeta hemma med att sy på ovanlådret. På 1850-talet infördes symaskiner för käng- och skottillverkningen i fabrikerna. På 1870-talet förklarades cigarrtillverkningen genom användningen av träformar i stället för att man skulle bunta ihop dem för hand, och på 1880-talet infördes maskiner. Och i kontorsarbetet ökade naturligtvis skrivmaskinen kontorsarbetarnas produktivitet oerhört. De maskiner som infördes i textilindustrin — mulspinnarna — sköttes traditionellt av män. Inom den grafiska

Tvättinrättning på Hornsgatan i Stockholm.

branschen där de manliga fackföreningarna lyckats utesluta kvinnorna, drev facket kravet att de skulle få sköta de nya sättmaskinerna.⁵⁶

Det centrala syftet med att dela upp arbetsprocessen, förenkla uppgifterna och införa maskiner var att öka produktionen, förbilliga den och att öka ledningens kontroll över arbetsprocessen. Uppdelningen av arbetsprocessen ledde vanligen till att mindre utbildad arbetskraft kunde användas i en eller flera deluppgifter i ett arbete. Att förbilliga arbetskraften och få större kontroll över arbetskraften var de drivande krafterna bakom 'den vetenskapliga företagsledningen' (scientific management) och tidigare försök att omorganisera arbetet.⁵⁷ Maskinerna var en hjälp i denna process, inte drivkraften. Maskiner, okvalificerat arbete och kvinnliga arbetare hörde ofta ihop.

Förutom ökad efterfrågan och teknologisk förändring bidrog ofta en brist på det vanliga arbetskraftsutbudet till en förändring i arbetsstyrkan. Inom textilindustrin t ex attraherades på 1840-talet de unga bondkvinnorna i New England av de nya arbetstillfällena för medelklasskvinnor, såsom undervisning. Deras platser i fabriken övertogs av invandrare. I käng- och skobranschen kunde den ökande efterfrågan inte tillfredsställas av de utbildade skomakare som fanns. Och i kontorsarbetet var utbudet på gymnasieutbildade män inte tillräckligt för den ökade efterfrågan. Dessutom gjorde förändringarna i yrkesstrukturen – särskilt inom kontorsarbetet – att det blev mindre attraktivt för män. I och med expansionen blev jobbet en återvändsgränd, men för kvinnorna var arbetet fördelaktigt jämfört med deras möjligheter på annat håll.⁵⁸

Cigarrtillverkningen ger rika möjligheter att illustrera både fackföreningsmännens motstånd mot hotande förändringar i arbetsstyrkans könssammansättning i deras branscher och den form som motståndet antog: skyddslagstiftning.⁵⁹ Cigarrtillverkning var en hemindustri före 1800, när

kvinnorna på gårdarna i Connecticut och annorstädes gjorde rätt enkla cigarrer och bytte dem i byaffären. De tidiga fabriken anställde kvinnor, men de ersattes snart av yrkesutbildade manliga invandrare, vilkas produkter kunde konkurrera med de flotta europeiska cigarrer. År 1860 utgjorde kvinnorna bara 9 % av de anställda i cigarrtillverkningen. Denna övergång till män följdes av en övergång till kvinnor, men inte utan motstånd från männen. År 1869 infördes träformen och samtidigt böhmiska invandrarkvinnor (som hade varit yrkesutbildade arbetare i cigarrfabrikerna i Österrike-Ungern).⁶⁰ De böhmiska kvinnorna som installerades av tobaksbolagen i hyreskaserner, fullkomnade en arbetsdelning där unga flickor (och senare deras män)⁶¹ kunde använda formarna. Med början 1863 agiterade cigarrarbetarnas internationella fackförbund (Cigarmakers' International Union) våldsam mot hemarbetet, vilket till slut begränsades (t ex i New York 1894). I slutet av 1880-talet infördes maskiner i fabriken, och kvinnor användes som strejkbrytare. Fackförbundet tog då upp kravet på skyddslagstiftning.

Den inställning som Cigarmakers' International Union hade till kvinnor var i bästa fall ambivalent. Förbundet uteslöt kvinnorna år 1864 men släppte in dem 1867. År 1875 förbjöd den sina lokalföreningar att utesluta kvinnor men tillgrip uppenbarligen aldrig några sanktioner mot föreningar som bröt mot förbudet.⁶² 1878 skrev en lokalförening till Adolph Strasser, förbundets ordförande: 'Vi har från första början bekämpat den rörelse som vill införa kvinnlig arbetskraft, i vilken funktion det än må vara; buntmakare, rullare eller vad som helst.'⁶³ För att inte dessa tvetydigheter skall kunna tolkas som konflikter mellan nationell och lokal nivå, så låter vi Strasser tala för sig själv: 'Vi kan inte driva ut kvinnorna ur yrket, men vi kan begränsa deras dagliga arbetsmängd genom fabrikslagar. Ingen flicka under 18 år bör få anställas för mer än åtta timmar om dagen; allt överarbete bör förbju-

das...⁶⁴

Eftersom kvinnorna är okvalificerade arbetare, kan det vara felaktigt att tolka detta som fientlighet gentemot kvinnor som sådana. Det är snarare fråga om de utbildades fruktan för de outbildade. Men ändå förvägrade de manliga fackförbunden kvinnorna yrkeskunskaper, medan de erbjöd utbildning åt unga pojkar. Detta står helt klart när det gäller tryckeribranschen.⁶⁵

Kvinnor hade arbetat som sättare i tryckeribranschen ända från kolonialtiden. Det var ett kvalificerat yrke men krävde inget tungt arbete. Abbott menade att männens 'avund' inom yrket berodde på att det var ett yrke som 'passade' för kvinnor. Hur som helst tycks de manliga fackförbunden ha varit fientligt inställda till kvinnors anställning från början. 1854 beslöt Nationella Typografförbundet att inte 'genom sitt handlande uppmuntra anställningen av kvinnliga sättare'.⁶⁶ Baker menar att förbunden avskräckte flickor från att lära sig yrket, och därför fick kvinnorna lära sig så gott de kunde i icke-fackorganiserade verkstäder eller såsom strejkbrytare.⁶⁷ År 1869 vid Nationella Arbetarförbundets (National Labor Union) årsmöte, där Nationella Typografförbundet var medlem, uppstod en strid rörande Susan B Anthonys tillträde, eftersom hon påstods ha använt kvinnliga sättare som strejkbrytare. Hon medgav att hon hade gjort det, eftersom de inte kunde lära sig yrket på något annat sätt.⁶⁸ 1870 grundade Typografförbundet en kvinnlig lokalförening i New York City. Dess ordförande, Augusta Lewis, som också var korresponderande sekreterare i Nationella Typografförbundet, trodde inte att kvinnoförbundet skulle kunna hålla ut särskilt länge, för trots att fackets kvinnor stödde fackets män, så stödde inte fackets män fackets kvinnor: 'Det är den allmänna uppfattningen bland de kvinnliga sättarna att de behandlas bättre av vad som kallas svartfotsförmän, tryckare och arbetsgivare än av fackets män'.⁶⁹ Kvinnornas lokalförening lades

slutligen ned 1878.

Tydligt var den allmänna bristen på stöd framgångsrik ur männens synpunkt, för 1910 hävdade Abbott att: 'Funktionärer i andra fackförbund hänvisar ofta till grafikernas politik som ett exempel på hur fackets ledning kan lyckas begränsa eller förhindra kvinnors anställning'.⁷⁰ Typografförbundet stödde kraftigt lika lön för lika arbete som ett sätt att skydda männens lönesystem, inte för att gynna kvinnorna. Kvinnor som hade mindre yrkeskunskaper, kunde inte kräva och vänta sig att få lika löner.⁷¹

Fackförbunden uteslöt kvinnorna på många sätt, inte minst genom skyddslagstiftning.⁷² Häri fick fackförbunden hjälp av den rådande samhällsuppfattningen om arbete för kvinnor, särskilt gifta kvinnor (arbete sågs som något samhälleligt ont, som helst skulle avskaffas⁷³) och av en stark oro från 'socialfeministernas' och andras sida över att de kvinnliga arbetarna blev hårt exploaterade, eftersom de var oorganiserade.⁷⁴ Socialfeministerna avsåg inte att utesluta kvinnorna från de attraktiva yrkena, men deras strategi beredde väg för denna uteslutning, därför att de för att skaffa skydd åt arbetande kvinnor, hävdade att kvinnor såsom kön var svagare än män och i större behov av skydd.⁷⁵ Deras strategi rönt framgång 1908 i rättsfallet Muller emot Oregon, där Högsta domstolen anslöt sig till lagarna som stadgade maximitid för kvinnor och yttrade:

'De båda könen skiljer sig till kroppsstruktur, i fråga om förmåga till långvarigt arbete särskilt i stående ställning, betydelsen av en stark hälsa för släktets framtida välbefinnande, det självförtroende som gör det möjligt att genomdriva sina rättigheter, och när det gäller förmågan att hävda sig i kampen för överlevnad. Denna skillnad legitimerar en skillnad i lagstiftningen och stöder vad som är avsett att kompensera några av de bördor som åvilar henne.'⁷⁶

År 1916 i rättsfallet Bunting emot Oregon använde Brandeis praktiskt taget samma fakta rörande de skadliga effekterna av lång arbetstid för att med framgång argumentera för arbetstidslagar både för män

och kvinnor. Men fallet Bunting följdes inte av en mängd arbetstidslagar för män, på det sätt som fallet Muller hade följts av sådana lagar för kvinnor. Överhuvudtaget stödde fackförbunden inte skyddslagstiftning för män, trots att de fortfor att göra det för kvinnor. Skyddslagstiftning i stället för organisering var en populär strategi endast för kvinnor.⁷⁷

Lagarnas effekt begränsades av det smala område de täckte och av att de efterlevdes dåligt. Men trots dessa begränsningar blev kvinnorna effektivt uteslagna från det fåtal yrken, där nattarbete eller lång arbetstid var viktigt.⁷⁸ Lagarna kanske skyddade kvinnorna i de sämsta yrkena, med de ledde också till att de kvinnor avvisades som hade börjat etablera sig i 'manliga jobb'.⁷⁹ En del av dessa kvinnor gjorde framgångsrikt motstånd, men kampen förs än i dag efter ungefär samma stridslinjer. Som Ann C Hill hävdar har effekten av dessa lagar, psykiskt och socialt, varit katastrofal. De bekräftade kvinnans 'annorlunda' ställning som arbetare.⁸⁰

Genom hela diskussionen ovan om utvecklingen av lönearbetsstyrkan i England och USA har jag betonat de manliga arbetarnas roll när det gällde att begränsa kvinnornas sfär på arbetsmarknaden. Även om jag har betonat männens roll, tror jag inte att arbetsgivarens roll var oviktig. Ett nyligen framlagt arbete om teorin rörande arbetsmarknadssegmenteringen ger en ram för att undersöka arbetsgivarnas roll.⁸¹ Enligt denna modell är en mekanism som skapar segmentering, kapitalisternas medvetna, men inte nödvändigtvis konspiratoriska, handlande; de handlar i avsikt att skärpa rådande motsättningar bland arbetarna i syfte att ytterligare splittra dem och därigenom försvaga deras klassenhet och förminska deras förhandlingsstyrka.⁸² Skapandet av komplicerade inre yrkesstrukturer är i sig självt ett led i denna strävan. I själva verket tjänar hela raden av olika yrkesnivåer till att sudda ut det kapitalistiska samhällets grundläggande tvåklasskaraktär.⁸³ Denna modell menar

för det första, att könssegregeringen är en aspekt av arbetsmarknadssegmenteringen som finns inneboende i den utvecklade kapitalismen, och för det andra, att kapitalisterna medvetet har försökt skärpa könsuppdelningen. Om alltså vår tidigare analys har betonat kontinuiteten i yrkessegregationen efter kön – som finns under alla kapitalismens stadier och tidigare⁸⁴ – och de manliga arbetarnas handlande, så är det viktigt att notera att kapitalisternas handlande kan ha varit avgörande när det gällt att framkalla dessa reaktioner från de manliga arbetarna.

Historiskt sett har de manliga arbetarna varit redskapet som begränsat kvinnornas deltagande på arbetsmarknaden. De manliga fackförbunden har genomfört de tidigare skrånas politik och attityder, och de har fortsatt att skörda fördelar åt de manliga arbetarna. Kapitalisterna ärvde den könssegregerade yrkesstrukturen, men de har rätt ofta kunnat använda den till sin egen fördel. Om de kan ersätta erfarna män med billigare kvinnor, så mycket bättre; om de kan försvaga arbetarsidan genom att hota med att göra detta, så är det också bra; och om de, när detta inte lyckas, kan använda dessa statusskillnader till att belöna männen och köpa deras lojalitet mot kapitalismen med patriarkala förmåner, så är det också bra.⁸⁵

Men även om kapitalisternas handlande är viktigt för att förklara könssegregationens nuvarande livskraft, så överbetonar arbetssegmenteringsteorin kapitalisternas roll och bortser från arbetarnas eget handlande för att permanenta segmenteringen. De arbetare som har de mer attraktiva jobben håller sig kvar vid dem, vid sina materiella belöningar och personliga förmåner.⁸⁶ Arbetarna har genom facket deltagit i att skapa och bevara hierarkiska och parallella (dvs separata men ojämlika) yrkesstrukturer. Kanske har den relativa betydelsen hos kapitalisterna resp de manliga arbetarna varierat under olika tidsperioder när det gäller att införa och bevara den könssegregerade yrkesstrukturen. Under övergången till kapitalismen verkade

det tex fullt möjligt för kapitalisterna att ändra yrkenas könssammansättning — när vävningen flyttades till fabriker med ångdrivna vävstolar så var det kvinnor som vävde, trots att de flesta handvävarna varit män, och mulspinning infördes med manliga operatörer, trots att det varit kvinnor som använt de tidigare 'spinning jennies' och vattenramarna.

När industrialiseringen framskred och förhållandena stabiliserades något, växte de manliga fackförbunden i styrka och kunde ofta bevara eller utvidga manliga områden. Men trots detta kunde de manliga kapitalisterna besegra de manliga arbetarna under perioder av överväldigande social eller ekonomisk nödvändighet, som orsakades av ett oerhört ökat arbetskraftsbehov såsom inom undervisning eller kontorsarbete. Så kan i perioder av ekonomisk förändring kapitalisternas handlande bidra mer till att införa eller förändra en könssegregerad arbetsstyrka — medan arbetarna utkämpar en försvarskamp.

Under andra perioder kan de manliga arbetarna vara viktigare när det gäller att bevara de könssegregerade jobben; de förmår då kanske hindra att billigare kvinnlig arbetskraft kommer in eller kan t o m driva ut dem och härigenom öka fördelarna för sitt kön.⁸⁷

Slutsatser

Kvinnornas nuvarande ställning på arbetsmarknaden och den rådande strukturen av könssegregerade jobb är resultatet av en lång process av växelspel mellan patriarkatet och kapitalismen. Jag har betonat de manliga arbetarnas handlande i denna process, eftersom jag tror att denna betoning är riktig. Männen måste tvingas ge upp sin gynnade position i arbetsdelningen — på arbetsmarknaden och i hemmet — både om kvinnornas underordning skall kunna upphöra och om männen alls skall kunna undslippa klassförtryck och utsugning.⁸⁸

Kapitalisterna har förvisso använt kvinnorna som okvalificerad, underbetald ar-

betskraft för att bjuda under de manliga arbetarna. Men det är ändå bara frågan om att kycklingarna går frivilligt till slakten — att männen medverkar till och stöder det patriarkala samhället, som med sin mänskliga hierarki hämndlystet slår tillbaka på dem själva. Kapitalismen växte fram ovanpå patriarkatet; den patriarkala kapitalismen är det skiktade samhället framför alla. Om männen i de icke-härskande klasserna skall bli fria, så måste de inse sitt samarbete med den patriarkala kapitalismen och överge sina patriarkala förmåner. Om kvinnorna skall bli fria, måste de bekämpa både den patriarkala makten och samhällets kapitalistiska organisering.

Eftersom både den könsliga arbetsdelningen och den manliga dominansen har funnits så länge, så kommer det att bli mycket svårt att avskaffa dem och omöjligt att avskaffa den ena utan att avskaffa den andra. Dessa båda är nu så ogenomträngligt sammanvuxna att det är nödvändigt att avskaffa själva den könsliga arbetsdelningen för att kunna utrota den manliga dominansen.⁸⁹ Mycket grundläggande förändringar på alla samhällets och kulturens nivåer krävs för att befria kvinnorna. I den här artikeln har jag hävdad att bevarandet av den könssegregerade yrkesstrukturen är en nyckelorsak till kvinnornas ställning, och jag har betonat samhällsinstitutionernas funktion för att förklara att yrkessegregationen efter kön upprätthålls. Men följderna av denna arbetsdelning är mycket djupt rotade, ända nere på det undermedvetnas nivå. Det undermedvetna påverkar beteendemönstren, som skapar stöttepelarna (eller komplementen) på mikronivå och förstärks i sin tur av dessa samhällsinstitutioner.

Jag tror att vi behöver undersöka dessa företeelser på mikroplanet likaväl som de makrofenomen jag diskuterat i den här artikeln. Tex verkar det vara en djupt rotad beteenderegeln att män inte kan vara underordnade kvinnor av samma samhällsklass. Utslag av denna regel kan man lägga märke till på restauranger, där servitriserna har svårigheter med att ge

order till bartendrarna, såvida inte barten-
dern kan omorganisera situationen så att
han känner en viss självständighet; bland
företagsledare, där man kan se att kvinn-
liga företagsledare är mest framgångsrika,
om de har föga kontakt med de andra på
sin nivå och har hand om en fåtalig perso-
nal; och bland industriarbetare, där kvinn-
liga fabriksinspektörer inte med framgång
får korrigera de manliga produktionsarbe-
tarnas arbete.⁹⁰ Det finns också en djupt
rotad fruktan för att bli identifierad med
det andra könet. Som en allmän regel får
män och kvinnor aldrig göra något som
inte är manligt resp kvinnligt.⁹¹ Manliga
företagsledare skakar t ex ofta hand med
manliga sekreterare, en gest av respekt
som förmodligen bidrar till att bevara de-
ras manlighet.

På den närmast djupare nivån måste vi
studera det undermedvetna — både hur
dessa beteenderegler internaliseras och hur
de växer fram ur personlighetsstruktu-
ren.⁹² På denna nivå, personlighetens ut-
formning, har det förekommit flera försök
att studera skapandet av könet, den so-
cialt framkallade differentieringen av män-
niskorna, som baseras på biologiska köns-
skillnader.⁹³ En materialistisk verklighets-
tolkning menar naturligtvis att skapandet
av (socialt) kön växer fram ur den rådande
arbetsdelningen mellan könen och förstär-
ker i en dialektisk process just själva ar-
betsdelningen.⁹⁴ Enligt min åsikt kan vi
på grund av den könsliga arbetsdelningens
djupa förgreningar inte utrota den könsbe-
stämda arbetsuppgiftsfördelningen, förrän
vi avskaffar de socialt framkallade köns-
skillnaderna mellan oss och därmed själva
den könsliga arbetsdelningen.

När vi angriper både patriarkatet och
kapitalismen måste vi finna vägar att för-
ändra både samhällets institutioner och
våra djupast rotade vanor. Det blir en lång
och svår kamp.

Översättning: Anita Göransson

NOTER

1. Jag definierar patriarkatet som en uppsättning sociala relationer, som har en materiell bas och i vilken det finns hierarkiska relationer mellan männen och en solidaritet bland dem, som gör att de kan kontrollera kvinnorna. Patriarkatet är alltså det manliga förtryckssystemet gentemot kvinnorna. Gayle Rubin hävdar att vi borde använda termen 'köns-system' (sex-gender system) för att hänvisa till det område utanför det ekonomiska systemet (som inte alltid sammanfaller med detta), där en köns-skiktning som baseras på könsskillnader skapas och reproduceras. Patriarkatet är således bara en form, en mansdominerad form, av könssystem. Rubin hävdar vidare att termen patriarkat bör reserveras för de nomadiska herdestammar som beskrivs i Gamla testamentet, där manlig makt var synonym med faderskap. Jag håller med om Rubins första åsikt, men tycker att hennes andra åsikt leder till en alltför begränsad användning av termen patriarkat. Det är en bra etikett för de flesta mansdominerade samhällen. Se Gayle Rubin: 'The Traffic in Women' i *Toward an Anthropology of Women*, Rayna Reiter (red), Monthly Review Press, New York 1975. Muller ger en vidare definition av patriarkatet 'som ett samhällssystem där kvinnorna primärt definieras som skyddslingar till sina män, fäder och bröder', där skyddslingskapet har ekonomiska och politiska dimensioner. Se Viana Muller, 'The Formation of the State and the Oppression of Women: A Case Study in England and Wales', stencil (New York: New School for Social Research 1975), s 4 n 2. Muller stöder sig på Karen Sacks, 'Engels Revisionism: Women, the Organization of Production, and Private Property', i *Woman, Culture and Society*, Michelle Rosaldo och Louise Lamphere (red), Stanford: Stanford Univ Press 1974. Patriarkatet som ett system mellan och bland män såväl som mellan män och kvinnor förklaras ytterligare i artikeln 'The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a More Progressive Union', av Heidi Hartmann, *Capital and Class* Number 8, 1979.
2. Marx och Engels uppfattade kapitalismens utveckling på så sätt att den skulle dra in kvinnor och barn på arbetsmarknaden och sålunda utplåna familjen. Men trots Engels' erkännande i *Familjens, privategendomens och statens ursprung*, (Arbetarkultur 1945) att männen förtrycker kvinnorna i familjen, såg han inte detta förtryck såsom baserat på kontrollen över kvinnornas arbete och, om något, tycks han beklaga försvinnandet av den manskontrollerade familjen. Se hans *The Condition of the Working Class in England* (Stanford Univ Press 1968), särskilt ss 161–64.
3. Se Richard C Edwards, David M Gordon och Michael Reich, 'Labor Market Segmentation in American Capitalism', preliminär uppsats, och den bok de redigerat, *Labor Market Segmentation*, Lexington, Mass, DC Heath, 1975, för en förklaring av denna syn.
4. Sherry B Ortner, 'Is Female to Male as Nature is to Culture?' *Feminist Studies* 1, no 2 (hösten 1972): 5–31. 'Allmängiltigheten i kvinnornas underordning, det faktum att den finns inom varje typ av social och ekonomisk ordning och i samhällen av

- varje komplexitetsgrad, pekar enligt min mening på att vi här mött något mycket djupgående, mycket envist, något som vi inte kan reparera enbart genom att omorganisera en del uppgifter och roller i samhällssystemet, eller ens genom att omorganisera hela den ekonomiska strukturen.' (ss 5–6).
5. Ortner förkastar specifikt en biologisk grund för detta förknippande av kvinnorna med naturen och den härmed sammanhängande nedvärderingen av bådadera. Biologiska skillnader 'får endast betydelsen överlägsen/underlägsen inom ramen för kulturellt bestämda värdesystem' (a a s 9). Den biologiska förklaringen är naturligtvis den andra huvudförklaringen till den kvinnliga underordningens allmängiltighet. Även jag förnekar giltigheten hos denna förklaring och kommer inte att diskutera den i den här artikeln. Men den kvinnliga fysiologin spelar faktiskt en roll när det gäller att bidra till en kulturell syn på kvinnorna såsom stående närmare naturen, som Ortner så övertygande hävdar i Simone de Beauvoirs efterföljd (a a, ss 12–14). Ortners artikel har varit tryckt ännu en gång i *Woman, Culture, and Society* i lätt reviderad form.
 6. Michelle Z Rosaldo, 'Woman, Culture, and Society: A Theoretical Overview', i *Woman, Culture, and Society*.
 7. Claude Lévi-Strauss, 'The Family', i *Man, Culture, and Society*, (red Harry L Shapiro, New York: Oxford University Press, 1971).
 8. A a, s 348.
 9. A a, ss 347–48. Ett av författarens starkaste minnen från fältet var hans möte hos Bororo-stammen i centrala Brasilien med en trettioårig man; smutsig, undernärd, sorgen och ensam. På frågan om mannen var allvarligt sjuk kom infödingarnas svar som en chock: om det var något fel på honom? – Nej, inte alls, han var bara ungkarl. Och mycket riktigt, i ett samhälle där arbetet systematiskt delas mellan män och kvinnor och där endast det gifta ståndet tillåter mannen att dra nytta av frukterna av kvinnans arbete såsom avlusning, kroppsmålning, och härplockning såväl som grönsaksrätter och lagad mat (eftersom Bororo-kvinnan odlar jorden och gör lerkärl), så är en ungkarl egentligen bara en halv människa' (s 341).
 10. För ytterligare diskussion om både allmängiltigheten och mångfalden hos arbetsdelningen mellan könen, se Melville J Herskovits, *Economic Anthropology* (New York: W W Norton, 1965), särskilt kap 7; Theodore Caplow, *The Sociology of Work* (New York: McGraw-Hill, 1964), särskilt kap 1.
 11. Mer om utbytet av kvinnor och dess betydelse för kvinnorna står hos Rubin i *Toward an Anthropology of Women*.
 12. Nancy Chodorow, *The Reproduction of Mothering. Psychoanalysis and the Sociology of Gender* (Berkeley: University of California Press, 1978). Chodorow ger en viktig alternativ förklaring till Oedipus-komplexet. Se hennes 'Family Structure and Feminine Personality' i *Woman, Culture, and Society*, och 'Mothering, Male Dominance and Capitalism' i Eisenstein (red), *Capitalist Patriarchy*, Monthly Review Press 1979.
 13. Flera av artiklarna i samlingen *Woman, Culture, and Society* tillhör denna typ. Se särskilt Collier och Stack. Se även Ernestine Friedl, 'The Position of Women: Appearance and Reality', *Anthropological Quarterly* 40, nr 3 (juli 1967), 97–108.
 14. Som ett exempel på en viss betoning konstaterar Ruby Leavitt: 'Det viktigaste kännetecknet på kvinnans ställning vad det vara må är graden av hennes deltagande i det ekonomiska livet och hennes kontroll över egendom och över produkterna av sitt arbete. Båda dessa faktorer tycks vara relaterade till samhällets släktskapssystem' (Ruby B Leavitt, 'Women in Other Cultures', i *Women and Sexist Society*, (red Vivian Gornick och Barbara K Moran, New York: New American Library, 1972), s 396. I en historisk studie som också söker ta upp frågor rörande kvinnornas ställning, betonar Joanne McNamara och Suzanne Wemple ('The Power of Woman through the Family in Medieval Europe: 500–1100', *Feminist Studies* 1, nr 3 och 4 (vinter, vår 1973), 126–41) uppdelningen mellan det privata och det offentliga i sin diskussion om kvinnornas försämrade ställning under denna period.
 15. Både Christopher Hill och Lawrence Stone beskriver England under denna period som ett patriarkalt samhälle, där institutionerna kärnfamilj, stat och religion höll på att växa sig starkare. Se Christopher Hill, *Society and Puritanism* (New York: Schocken Books, 1964), särskilt kap 13; Lawrence Stone, *The Crisis of the Aristocracy, 1558–1641*, förkortad uppl (New York: Oxford University Press, 1967), särskilt kap 11. Aktuell demografisk forskning bekräftar upprättandet av kärnfamiljen före den industriella revolutionen. Se *Household and Family in Past Time*, Peter Laslett, red (Cambridge: Cambridge University Press, 1972).
 16. Se Karl Marx, 'The So-called Primitive Accumulation' i *Capital*, 3 delar (New York: International Publishers, 1967), 1, pt 8; Stephen Hymer, 'Robinson Crusoe and the Secret of Primitive Accumulation', *Monthly Review* 23, nr 4 (sept 1971): 11–36.
 17. Denna framställning bygger främst på Alice Clark, *The Working Life of Women in the Seventeenth Century* (New York: Harcourt, Brace & Howe 1920). Hennes skildring stöds av många andra, såsom B L Hutchins, *Women in Modern Industry* (London: G Bell & Sons, 1915); Georgiana Hill, *Women in English Life from Medieval to Modern Times*, 2 delar (London: Richard Bentley & Son, 1896); F W Tichner, *Women in English Economic History* (New York: F P Dutton, 1923); Ivy Pinchbeck, *Women in English Economic History* (New York: F P Dutton, 1923); *Women Workers and the Industrial Revolution, 1750–1850* (London: Frank Cass, 1930; nytryck 1969).
 18. Kvinnor och män i England hade varit sysselsatta som jordbruksarbetare i flera hundra år. Clark fann att på 1600-talet var männens löner högre än kvinnornas och arbetsuppgifterna olika, fastän de ställde likartade krav på skicklighet och styrka (Clark, *Working Life*, s 60). Lönerna för jordbruksarbete (och annat arbete) bestämdes ofta av de lokala myndigheterna. Dessa löneskillnader återspeglar mäns och kvinnors relativa sociala status och tidens sociala normer. Kvinnor ansågs behöva lägre löner, eftersom de åt mindre t ex och förväntades använda mindre lyxvaror, såsom tobak (se Clark, *Working Life*, och Pinchbeck, *Women Workers*;

- hela böckerna vittnar om kvinnornas lägre levnadsstandard). Laura Oren har bekräftat detta rörande de engelska kvinnorna under tiden 1860–1950 (se not 49).
19. Problemet med kvinnornas arbetslöshet på landsbygden var allmänt erkänt som ett huvudtema i debatten om reformeringen av fattigvårdslagstiftningen t.ex. Som bot föreslogs att landsbyggens familjer skulle tillåtas behålla små täppor till husbehov, att kvinnorna skulle användas mer i jordbrukets lönearbete och även i förlagssystemet och att männens löner skulle höjas. Se Pinchbeck, *Women Workers*, ss 69-84.
 20. Se Stephen Marglin, 'What Do Bosses Do? The Origins and Functions of Hierarchy in Capitalist Production', *Review of Radical Political Economics* 6, nr 2 (sommaren 1974): 60-112, för en diskussion om övergången från förlag till fabriker. Arbetsdelningen mellan könen ändrades flera gånger inom textilindustrin. Hutchins skriver att ju längre tillbaka man går i historien, desto mer var branschen kontrollerad av kvinnor. Men på 1600-talet hade män blivit professionella handvävare, och det hävdades ofta att män hade överlägsen styrka eller skicklighet – vilket krävdes för vissa typer av vävar eller tyger. Sålunda medförde den ökade efterfrågan på handvävare i slutet av 1700-talet ökad sysselsättning för män. När vävningen mekaniserades i fabriker var det kvinnor som skötte de mekaniserade vävstolarna, och de manliga handvävarna blev arbetslösa. När jenny- och vattenramsspinnning ersattes av mulspinning som antogs kräva större styrka, tog männen över denna och slog ut de kvinnliga spinnarna. En liknande övergång ägde rum i USA. Det är viktigt att komma ihåg att som binär var både män och kvinnor sysselsatta med olika processer i textiltillverkningen, och detta intensifierades under förlagssystemet (se Pinchbeck, *Women Workers*, kap 6-9).
 21. Se E P Thompson, *The Making of the English Working Class* (New York: Vintage Books, 1963); Clark, *Working Life*; och Pinchbeck, *Women Workers*.
 22. I själva verket använde de flesta fabriker fattiga barns arbetskraft – barn som redan skilts från sina familjer och hade satts som lärlingar hos fabriksägarna av socknens myndigheter. De var kanske de mest utsatta och sårbara av alla.
 23. Hutchins, *Women in Modern Industry*, s 16. Se även Olive J Jocelyn, *English Apprenticeship and Child Labor*, (London: T Fisher Unwin, 1912), ss 149-50, om flickornas arbetskraft, och Clark, *Working Life*, kap 5, om organiseringen av familjesystemet i städerna.
 24. På 1600-talet var hantverken och yrkena redan könsuppdelade. Mycket forskningsarbete återstår när det gäller utvecklingen av skräna och arbetsdelningen mellan könen och kvinnoorganisationernas karaktär. Sådant arbete skulle göra det möjligt att mer exakt spåra nedgången i kvinnornas ställning från samtiden genom feodalismen och fram till kapitalismens uppkomst.
 25. Clark, *Working Life*.
 26. Se Clark, *Working Life*, ss 221-31, beträffande bryggarna, och ss 242–84 angående det medicinska yrket.
 27. A a, kap 7, Eli Zaretsky, 'Capitalism, the Family, and Personal Life', *Socialist Revolution* 1–2, 3 (1973), följer en liknande historietolkning och ger andra slutsatser. Kapitalismen skärpte den könsliga arbetsdelningen och skapade *intrycket* att kvinnorna arbetar åt sina män; i verkligheten arbetade de kvinnor som gjorde hushållsarbete hemma, för kapitalet. På så vis har dagens situation enligt Zaretsky sina rötter mer hos kapitalismen än i patriarkatet. Även om kapitalismen kanske har ökat de konsekvenser som arbetsdelningen i hemmet har för kvinnorna, så visst är det så att patriarkatet säger oss mer om varför männen inte stannade hemma. Att kvinnorna arbetade åt männen i hemmet likaväl som åt kapitalet, är också en realitet.
 28. William Lazonick hävdar i sin avhandling *Marxian Theory and the Development of the Labor Force in England*, (FD-diss, Harvard University, 1975), att den grad av auktoritet som krävdes av arbetaren ofta blev avgörande för att bestämma arbetarens kön. Sålunda var handvävarna i hemindustrin män, eftersom det tillät dem att kontrollera produktionsprocessen och de kvinnliga spinnarnas arbete. I spinnerifabriker var mulspinnarna män, eftersom mulspinnarna hade till uppgift att övervaka trådfästarna (piecers) arbete, vanligtvis unga pojkar. Männen ställning som familjeöverhuvuden säkrade deras ställning som överhuvuden för produktionsenheterna, och tvärtom. Även om detta förvisso är rimligt, tror jag att det krävs ytterligare forskning. Lazonicks arbete på detta område (se kap 4: 'Segments of the Labor Force: Women, Children, and Irish') är mycket värdefullt.
 29. Kanske 25 % av de kvinnliga textilfabriksarbetarna var gifta kvinnor (se Pinchbeck, *Women Workers*, s 198; Margaret Hewitt, *Wives and Mothers in Victorian Industry* (London: Rockliff, 1958), ss 14 ff. Det är också viktigt att minnas att fabriker långtifrån var de största arbetsköparna för kvinnorna. De flesta kvinnor arbetade som tjänarinnor i hemmen.
 30. Neil Smelser, *Social Change and the Industrial Revolution* (Chicago: University of Chicago Press, 1959), kap 9–11. Andra forskare har också belagt att det i några fall fanns en avsevärd grad av familjekontroll över några moment i arbetsprocessen. Se Tamara Harevens forskning om fabriker i New Hampshire, 'Family Time and Industrial Time: The Interaction between Family and Work in a Planned Corporation Town, 1900–1924', *Journal of Urban History* 1, nr 3 (maj 1975): 365–89. Michael Anderson, *Family Structure in Nineteenth Century Lancashire* (Cambridge: Cambridge Univ Press, 1971) hävdar mot bakgrund av demografiska data att 'praktiken att tillåta arbetarna att anställa medhjälpare kan, även om den var utbredd, inte under någon period ha lett till ett i huvudsak föräldra-barn-mönster i sysselsättningen' (s 116). Se även Amy Hirschs behandling av frågan i 'Capitalism and the Working Class Family in British Textile Industries during the Industrial Revolution', stencil (New York: New School for Social Research, 1975).
 31. '(Fabriksarbetarnas) agitation på 1820- och 1830-talen var en väg som togs för att skydda den tradi-

- tionella relationen mellan vuxna och barn, för att permanenta lönestrukturen, för att begränsa rekryteringen av arbetare till industrin och för att bevara faderns ekonomiska auktoritet' (Smelser, *Social Change*, s 265). Lazonick ('*Marxian Theory*') hävdar att arbetarnas huvudintresse inte låg i att bevara familjeorganisationens dominans i industrin utan i att bevara sitt familjeliv utanför industrin. Enligt Smelser gällde agitationen före 1840 lika långa arbetsdagar för alla arbetare, vilket skulle tendera att bevara familjen i fabriken, medan de manliga arbetarna däremot efter 1840 kom att acceptera att gifta kvinnor och barn skulle stanna hemma.
32. Frågan om de olika motiven hos de grupper som var inblandade i arbetet med fabrikslagstiftningen är verkligen trasslig. De kvinnliga arbetarna kan själva ha accepterat lagstiftningen som en förbättring av deras arbetssituation, men en del behövde utan tvekan den inkomst som den längre arbetstiden gav. De flesta kvinnor som arbetade i fabriken var unga, ogifta kvinnor som kanske gynnades av arbetarskyddet. Även om de ogifta kvinnorna 'befriades' av fabriken från direkt beroende i sina familjer (något som diskuterades mycket på 1800-talet), så hölls de trots allt på plats av de villkor de mötte på arbetsmarknaden. På grund av deras ålder och kön garanterade arbetssegregationen och de lägre lönerna att de inte skulle kunna bli helt självförsörjande. Den härskande klassens män, särskilt de som hörde till de större företagen, kan ha haft ett intresse av fabrikslagstiftning för att undanröja ojust konkurrens. Arbetarklassens och den härskande klassens män kan ha samarbetat för att bevara männens dominerande ställning på arbetsmarknaden och i familjen.
 33. Mary Merryweather, *Factory Life*, citerad i *Women in English Life from Medieval to Modern Times* 2:200. Originalen finns i *Hansard Parliamentary Debates*, 3 serien, House of Commons, 7 juni 1842.
 34. Friedrich Engels, *The Condition of the Working Class in England in 1844* (Stanford: Stanford University Press 1968), s 199.
 35. A a, s XV.
 36. Friedrich Engels, *The Condition of the Working Class in England*, s 251.
 37. Smelser, *Social Change*, s 301. På motsvarande sätt citerar Pinchbeck en deputation från West Riding Short-Time Committee, som kräver 'alla kvinnors successiva bortdragande från fabriken', eftersom 'hemmet, dess omsorger och sysslor, är kvinnans sanna område.' Gladstone tyckte att detta var ett bra förslag, som lätt kunde införas genom lämpliga lagar, t ex 'som förbjuder en kvinna att arbeta i fabrik efter sitt giftermål och under hennes mans livstid' (*Women Workers*, s 200 n 3, ur *Manchester and Salford Advertiser* (8, 15 januari 1842).
 38. Citerad i G D H Cole och Raymond Postgate, *The Common People, 1746-1946*, 4 uppl. (London: Methuen 1949), s 432.
 39. Pinchbeck, *Women Workers*, ss 312-13. Historien om kapitalismens uppkomst och den industriella revolutionen visar att 'familjelönen' är en sen företeelse. Före slutet av 1800-talet förväntades att arbetarklassens (och tidigare medel- och överklassens) gifta kvinnor skulle försörja sig själva. Andrew Ure, en företagare, skrev år 1835: 'Fabrikens kvinnor har också i allmänhet mycket lägre löner än männen, och man har tyckt synd om dem på grund av detta med kanske lite oklokt medlidande, eftersom det låga priset på deras arbetskraft här tenderar att göra hushållsarbetet deras mest lönsamma och även trevligaste sysselsättning och hindrar dem från att frestas av fabriken att överge omsorgen om sin avkomma därhemma. På så sätt genomdriver Ödet sina syften med en vishet och effektivitet, som borde hålla tillbaka de närsynta anspråken hos mänskliga påhitt' (*The Philosophy of Manufacturers*) London: C Knight, 1835, s 475). Utvecklingen av familjelönen diskuteras lite mer detaljerat i Heidi Hartmann, *Capitalism and Women's Work in the Home, 1900-1930*, (FD-avh, Yale University, 1974). Mer forskning behövs om detta begrepp.
 40. Sidney Webb, 'The Alleged Differences in the Wages Paid to Men and Women for Similar Work', *Economic Journal* 1, nr 4 (december 1891): 639.
 41. 'Konkurrensen mellan män och kvinnor i industrin gäller verkligen inte så mycket att bjuda under varandra i frågor om lön som att försäkra sig om de bättre betalda typerna av arbete' (a a, s 658).
 42. Millicent G Fawcett, 'Mr Sidney Webb's Article on Women's Wages', *Economic Journal* 2, nr 1 (mars 1892): 173-76.
 43. I sin recension av *Women in the Printing Trades*, red. J Ramsay MacDonald (*Economic Journal* 14, nr 2 (juni 1904):295-99), skrev Fawcett att en fackförening i Skottland 'beslöt att kvinnorna antingen måste få samma löner som männen eller också sparkas ut helt och hållet' (s 296). Hon återoppar 'fackförbundens ständiga och vaktsamma opposition mot anställning och teknisk utbildning av kvinnor i de bättre betalda och mer yrkesskickliga branscherna' (s 297). Som ett exempel hänvisar hon till Bokbindarnas gesällförbund i London, som försökte få det högkvalificerade arbetet med att göra guldsnitt – ett kvinnoarbete – att överlåtas på de manliga fackföreningsmedlemmarna.
 44. Eleanor F Rathbone, 'The Remuneration of Women's Services', *Economic Journal* 27, nr 1 (mars 1917):58.
 45. A a, ss 62, 63.
 46. A a, s 64.
 47. Millicent G Fawcett, 'Equal Pay for Equal Work', *Economic Journal* 28, nr 1 (mars 1918):1-6.
 48. 'De manliga fackföreningarnas påtryckningar tycks bära en stor del av ansvaret för att kvinnorna trängs in i jämförelsevis få yrken, vilket allmänt erkänns som huvudfaktorn bakom deras låga löner' (F Y Edgeworth, 'Equal Pay to Men and Women for Equal Work', *Economic Journal* 32, nr 4 (december 1922):439).
 49. Detta kan verka som ett cirkelbevis, men jag tror att det är helt giltigt. Som Marx sade bestäms lönerna av värdet på de socialt nödvändiga varor som krävs för att hålla arbetaren vid liv, och vad som är nödvändigt är en produkt av den historiska utvecklingen, av vad som allmänt bedöms som drägligt, av fackföreningarnas verksamhet osv (*Capital* 1:171). Laura Oren har undersökt litteraturen om arbetarklassfamiljernas levnadsstandard och funnit att förvisso kvinnorna inom familjen får mindre mat, mindre fritid och mindre fickpengar

- ('The Welfare of Women in Laboring Families: England, 1860-1950', *Feminist Studies* 1, nr 3-4 (vinter-vår 1973):107-25. Att kvinnor liksom invandrargrupper kan reproducera sin arbetskraft på mindre resurser och har gjort så i århundraden, är en bidragande faktor rörande deras lägre löner.
50. Edgeworths slutsatser är typiska för de neoklassiska ekonomerna. När han utvecklade Fawcetts analys, avlägsnade han sig ytterligare från verkligheten. Medan Fawcett hade insett att kvinnor inte var mindre effektiva än män, och Rathbone argumenterade på likartat sätt, så klamarade sig Edgeworth fast vid uppfattningen att män förtjänade att få mer och han sökte rättfärdiga detta teoretiskt. Han var emot familjebidrag, även ur neoklassisk ståndpunkt, eftersom de skulle höja skatterna, minska investeringarna, främja de fattigare klassernas reproduktion och undanröja incitamentet för män att arbeta. Edgeworth rapporterar om en kommentar från en kvinnlig inspektris: 'Jag håller nästan med den socialarbetare som sade att om mannen förlorar sitt jobb, så är det enda hustrun kan göra att sätta sig ned och gråta, för om hon gjorde något annat skulle han förbli arbetslös' (*Equal Pay*, s 153).
 51. Edith Abbott, *Women in Industry* (New York: Arno Press, 1969); Elizabeth F Baker, *Technology and Woman's Work* (New York: Columbia University Press, 1964).
 52. Se Abbott, *Women in Industry*, särskilt kap 4.
 53. A a, kap 2.
 54. Dessa motsättningar spädades ofta på av arbetsköparna. Under en cigarmakarstrejk i New York City 1877 hämtade arbetsköparna in utbildade infödda amerikanska flickor. Genom att på lådorna trycka texten: 'Dessa cigarrer har tillverkats av amerikanska flickor', sålde de många fler av de dåligt gjorda cigarrerna än de väntat sig (a a, s 207).
 55. Denna sammanfattning grundar sig på Abbott och bekräftas av både Baker och Helen L Sumner, *History of Women in Industry in the United States*, 1910, U S Bureau of Labor, *Report on Condition of Women and Child Wage-Earners in the United States* (Washington D C: Government Printing Office, 1911), vol 9.
 56. Baker och Abbott tillmäter stor betydelse åt teknologiska faktorer tillsammans med biologiska könsskillnader som förklaring till ändringarna i jobbens könssammansättning. Maskinernas ökade hastighet och ibland ökade tyngd nämns som faktorer som gynnar männen, som är starkare och har större tålamod osv. Trots det citerar de ofta båda två statistik som visar att samma typ av maskiner används av båda könen, tex mulspinningsmaskiner. Jag vill hävda att dessa iakttagna skillnader endast är eftertänksfulla, som används för att rättfärdiga den nuvarande könsuppdelningen mellan arbetsuppgifter. Det sociala trycket var ett mäktigt påtryckningsmedel. Abbott ger flera exempel på detta. En kvinna hade tydligen lärt sig mulspinningsmaskinen i Lawrence och reste till Waltham, när mulspinningen infördes där. Hon blev tvungen att ge sig av, för som en manlig arbetare sade: 'Männen var obehagliga mot henne och det blev för svårt för henne, eftersom hon var den enda kvinnan där' (*Women in Industry*, s 92). Och: 'Några av de äldsta arbetsköparna i New Englands fabriker i dag (1910) säger att de kan minnas när vävning var så allmänt ansett som ett kvinnoarbete, att en manlig vävare blev utsatt för offentligt löje för att han hade ett "kvinnojobb" (a a, s 95).
 57. Se Harry Braverman, *Labor and Monopoly Capital* (New York: Monthly Review Press, 1974), särskilt kap 3-5.
 58. Elyce J Rotella, 'Occupational Segregation and the Supply of Women to the American Clerical Labor Force, 1870-1930' (uppsats framlagd vid Berkshire-konferensen om kvinnohistoria, Radcliffe College, 25-27 oktober 1974). Trots den långa, erkända traditionen av yrkessegregation och ändringar i könssammansättningen, finns det överraskande få studier av förändringsprocessen. Förutom Rotella rörande kontorsarbetare finns Margery Davies, 'Woman's Place Is at the Typewriter', *Radical America* 8, nr 4 (juli-augusti 1974): 1-28 och i Zillah Eisenstein (red), *Capitalist Patriarchy and the Case for Socialist Feminism*, (Monthly Review Press 1979.) Valerie K Oppenheimer diskuterar förändringen i lågstadiundervisningen i *The Female Labor Force in the United States* (Berkeley: Institute of International Studies, University of California 1970). Abbott och Baker diskuterar också flera sådana förändringar.
 59. Denna redogörelse baseras främst på Abbott, *Women in Industry*, kap 9, och Baker, *Technology*, ss 31-36.
 60. Enligt Abbott hävdade Samuel Gompers att de böhmiska kvinnorna fördes in med det uttalade syftet att de skulle användas som strejkbrytare (*Women in Industry* s 197 not).
 61. De böhmiska kvinnorna kom till Amerika först och lämnade sina män därhemma för att arbeta på åkrarna. Deras män som inte var utbildade i cigarrbranschen, kom över senare. (a a, s 199).
 62. År 1877 slog en lokal fackförening i Cincinnati till för att utesluta kvinnor och tycks ha lyckats. Tidningen *Cincinnati Inquirer* sade: 'Männen säger att kvinnorna håller på att ta kål på branschen. Det verkar som om de hoppas på hämnd genom att ta kål på kvinnorna' (a a, s 207).
 63. Baker, *Technology*, s 34.
 64. John B Andrews och W D P Bliss, *History of Women in Trade Unions i Report on Condition of Woman . . .*, vol 10. Även om andelen kvinnor i cigarrtillverkningen faktiskt ökade till slut, så sjönk andelen kvinnor över tiden i många andra manufakturer. Textil- och konfektionsindustrierna är de främsta exemplen (se Abbott, *Women in Industry*, s 320, och hennes 'The History of Industrial Employment of Women in the United States', *Journal of Political Economy* 14 (oktober 1906):461-501. I ett citat från U S Bureau of Labor Statistics, Bulletin 175, drog Sumner slutsatsen att männen hade tagit över de kvalificerade arbetena på kvinnornas traditionella områden, och kvinnorna blev tvungna att ta okvalificerat arbete varhelst de kunde finna det (s 28).
 65. Denna redogörelse baseras främst på Abbott och Baker. Motståndet mot att utbilda kvinnor tycks vara generellt. Formarnas internationella fackförbund beslöt: 'Varje medlem, hedersmedlem eller aktiv, som ägnar tid helt eller delvis åt att instruera

- kvinnliga biträden i gjuteriet eller i någon gren av yrket, skall uteslutas ur förbundet' (Gail Falk, *Women and Unions: A Historical View*, stencil (New Haven Conn: Yale Law School 1970). Publicerad i något förkortad version i *Women's Rights Law Reporter* 1 (våren 1973):54–65).
66. Abbott, *Women in Industry*, ss 252–53.
 67. Baker, *Technology*, ss 39–40.
 68. Se Falk, *Women and Unions*.
 69. Eleanor Flexner, *Century of Struggle* (New York: Atheneum Publishers 1970), s 136.
 70. Abbott, *Women in Industry*, s 260.
 71. Baker noterade att vittnesmålen rörande likalönslagen (Equal Pay Act) är 1963 fördelade sig ungefär lika mellan dem som betonade kvinnornas behov och dem som betonade skyddet för männen (*Technology*, s 419).
 72. Falk anmärkte i *Women and Unions* att fackföreningarna använde konstitutionell uteslutning, uteslutning från läringskap, hänvisning av kvinnorna till biträdesjobb eller läringskap utan avancemangsmöjligheter, begränsning av andelen föreningsmedlemmar som kunde vara kvinnor, dvs kvotering, och överdrivet höga avgifter. Dessutom var hantverkarfackföreningarna under denna period, före 1930, allmänt fientliga emot organisering av okvalificerad arbetskraft, t o m dem som hade anknytning till deras hantverk.
 73. En sådan blandad grupp som Carol Wright, den förste amerikanske ordföranden i den nationella arbetskommissionen ('Labor commissioner') (Baker, *Technology*, s 84), Samuel Gompers och Mother Mary Jones, traditionella resp radikala arbetarorganisatörer (Falk, *Women and Unions*), James L Davis, amerikansk arbetsmarknadsminister, 1922 (Baker, s 400), Florence Kelley, chef för Nationella konsumentförbundet (Hill), hade alla åsikter som var variationer på detta tema. (Ann C Hill, 'Protective Labor Legislation for Women: Its Origins and Effect', stencil (New Haven: Yale Law School 1970), varav delar publicerats i Barbara A Babcock, Ann F Freedman, Eleanor H Norton och Susan C Ross, *Sex Discrimination and the Law: Causes and Remedies* (Boston: Little Brown, 1975), en text som ger en utmärkt analys av skyddslagstiftningen, diskrimineringen av kvinnorna m m).
 74. William O'Neill karakteriserade de kvinnor som deltog i olika reformrörelser i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, som 'socialfeminister' för att särskilja dem från tidigare feminister såsom Stanton och Anthony. Socialfeministerna kom att stödja kvinnornas rättigheter därför att de trodde det skulle bidra till att genomdriva deras reformer; de var inte i första hand intresserade av att driva igenom kvinnornas rättigheter (*Everyone Was Brave* (Chicago: Quadrangle Books, 1969), särskilt kap 3). William H Chafe, *The American Woman* (New York: Oxford University Press 1972), ger också en utmärkt diskussion om debatten kring skyddslagarna.
 75. Det som kunde åstadkommas genom lagstiftande församlingar och domstolar – det var vad socialfeministerna syftade till. På grund av att domstolen i målet *Ritchie mot Folket* (155 Ill. 98–1895) hade fastslagit att enbart kön inte var någon giltig grund för att en lagstiftande församling skulle in-
 - skränka en vuxen persons rätt att ingå arbetskontrakt och på så vis undanröjde lagen om begränsad arbetstid för kvinnor, och därför att en arbetstidslag för bagerianställda hade undanröjts av den amerikanska Högsta domstolen (Lockner), så trodde förespråkarna för skyddslagstiftning att deras uppgift skulle bli svår. Den kända 'Brandeis-mappen' (Brandeis Brief) omfattade hundratala sidor om de skadliga effekterna av lång arbetstid och hävdade att kvinnor behövde 'särskilt skydd' (se Babcock m fl, *Sex Discrimination*).
 76. A a, s 32.
 77. 1914 röstade AFL för att man skulle överge lagstiftningsvägen till reformer. Se Hill, *Protective Labor Legislation*.
 78. Några stater uteslöt kvinnor helt från vissa yrken: gruvarbetare, mätaravläsare, taxichaufför, spårvangnskonduktör, hissooperatör osv (a a).
 79. Dessa slutsatser baseras på Hill, a a, och stöds också av Baker, *Technology*.
 80. Samtidigt som kvinnor utestängdes från vissa kvalificerade jobb i arbetskraften och skyddades även på andra sätt, så betonades kvinnornas plikter i hemmet i populärlitteraturen, genom hemkunskapsrörelsen, på högskolor och i skolor osv. En rörelse för utbredandet av kärnfamiljen med en enda försörjare, mannen, kan urskiljas. Se Hartmann, *Capitalism and Women's Work*.
 81. Edwards, Gordon och Reich, *Labour Market Segmentation* använder ordet arbetsmarknadssegmentering för att beteckna en process varigenom arbetsmarknaden delas upp i olika submarknader, var och en med sitt eget karakteristiska beteende: dessa segment kan vara olika skikt av en hierarki eller olika grupper inom ett skikt.
 82. Michael Reichs avhandling *Racial Discrimination and the White Income Distribution* (FD-avh, Harvard University, 1973) framlägger denna söndra- och härskamodell mer grundligt. I arbetsmarknadssegmenteringsmodellen finns ännu en tendens till segmentering förutom söndra- och härskamekaniken. Den uppstår ur den ojämna utvecklingen i den avancerade kapitalismen, dvs den process som skapar ett ekonomiskt centrum och periferi. Enligt Edwards, Gordon och Reich kommer i själva verket arbetsmarknadssegmenteringen fram i dagen först under monopolkapitalismen, när stora bolag strävar efter att utvidga kontrollen över sina arbetsmarknader.
 83. Thomas Victorisz, 'From Class to Hierarchy: Some Non-Price Aspects on the Transformation Problem' (uppsats framlagd vid konferensen om städernas politiska ekonomi, New School for Social Research, New York, 15–16 februari 1975).
 84. De skarpa uppdelningar av arbetsmarknaden efter kön och ras som fanns redan i kapitalismens konkurrensfas, talar emot att en homogen arbetskraft skulle dominera under den fasen – såsom Edwards, Gordon och Reich beskriver det.
 85. Kapitalisterna kan inte alltid utnyttja patriarkatet till sin fördel. Männens förmåga att hålla kvar så mycket av kvinnornas arbetskraft i hemmet som de har gjort, kan hämma kapitalets utveckling under expansiva faser. Männens motstånd mot kvinnliga arbetare som kapitalisterna vill använda, försinkar också otvivelaktigt den kapitalistiska utvecklingen.
 86. Engels, Marx och Lenin erkände samtliga de mate-

- riella belöningar som arbetararistokratin skördar. Det är viktigt att man inte reducerar dessa till *subjektiva* förmåner, för då underskattar man de problem som uppstår ur splittringen inom klassen. Castles och Kosack tycks göra detta misstag (se deras 'The Function of Labour Immigration in Western European Capitalism', *New Left Review*, nr 73 (maj-juni 1972):3-12, där referenser till Marx m fl kan hittas).
87. David Gordon föreslog denna 'cykliska modell' för arbetsköparens resp arbetarens relativa styrka.
 88. De flesta marxist-feministiska ansatser att handskas med de problem i marxistisk analys, som ställs av kvinnornas samhällsställning, tycks bortse från dessa grundläggande motsättningar mellan könen, uppenbarligen i syfte att betona den bakomliggande klassolidariteten, som bör råda bland kvinnliga och manliga arbetare. Bridges och Hartmanns utkast (not 1) går igenom denna litteratur.
 89. I vårt samhälle är kvinnojobb samma sak som lågt ansedda, lågavlönade jobb: 'vi kan ersätta den välbekanta frasen att kvinnor tjänar mindre därför att de har lågavlönade jobb, med frasen att kvinnor tjänar mindre därför att de har *kvinnojobb* ... Så länge som arbetsmarknaden är uppdelad efter kön, är det troligt att de arbetsuppgifter som tilldelas kvinnor kommer att rankas som mindre prestigegeivande eller viktiga, därigenom avspeglade kvinnornas lägre sociala ställning i samhället i stort' (Francine Blau(Weisskopf), 'Women's Place in the Labor Market', *American Economic Review* 62, nr 4 (maj 1972):161).
 90. Theodore Caplow, *The Sociology of Work* (New York: McGraw-Hill 1964), ss 237 ff, diskuterar några beteenderegler och deras genomslagskraft. Harold Willensky, 'Women's Work: Economic Growth, Ideology, Structure', *Industrial Relations* 7, nr 3 (maj 1968): 235-48, diskuterar även vad några beteenderegler betyder för förhållandena på arbetsmarknaden.
 91. 'Att använda tabubelagda ord, frossa i idrott och andra intressen som kvinnorna inte delar, och att ägna sig åt aktiviteter, som kvinnor antas ogilla - råsupande, spel, practical jokes och sexuella inviter av olika slag - allt detta visar att den vuxna mansgruppen i stor omfattning hänger sig åt en reaktion *mot* kvinnligt inflytande och därför inte kan tolerera kvinnors närvaro utan att helt ändra karaktär' (Caplow, *Sociology of Work*, s 239). Naturligtvis ändras ständigt gränslinjerna mellan manligt och kvinnligt. Vid olika tidpunkter under 1800-talet ansågs undervisning, försäljning i detaljhandeln och kontorsarbete vara helt olämpliga för kvinnor. Denna ständiga förändring av gränserna mellan mäns och kvinnors arbete är en orsak till att det borde vara vettigt att försöka finna de grundläggande beteendepinciperna - fastän de reglerna förstås till syvende og sist utformas av själva arbetsdelningen.
 92. Caplow baserade sina regler på den freudianska synen att män identifierar frihet från kvinnlig dominans med mognad, dvs de söker fly från sina mödrar.
 93. Se Rubin (not 1) och Juliet Mitchell, *Feminism and Psychoanalysis* (New York: Pantheon 1974), som försöker återskapa Freud ur feministiskt perspektiv. Det gör också Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex* (New York: Bantam 1971).
 94. Den rådande arbetsdelningen i hemmet, enligt vilken kvinnorna fostrar barnen, har t ex en differentierande påverkan på flickors och pojkars personlighetsstrukturer. En icke-freudiansk tolkning av denna företeelse finns hos Chodorow (not 12).

Copyright 1979 by Zillah R Eisenstein.
Publicerad med tillstånd från Monthly Review Press.

SUMMARY

The development and importance of a sex-ordered division of labor is the subject of this essay. Although a division of labor by sex appears to have been universal throughout human history it may not have always been hierarchical. Many anthropological studies do suggest, however, that patriarchy (a set of social relations with a material base in which men are dominant and women subordinate) predates capitalism. What is of most interest then, for an understanding of our present situation, is how a hierarchical division of labor became extended to wage labor in the modern period.

Before capitalism, a patriarchal system was established in which men controlled the labor of women and children in the family, and in so doing men learned the techniques of hierarchical organization and control. With the advent of public-private separations such as those created by the emergence of state apparatus and economic systems based on wider exchange and larger production units, the problem for men became one of maintaining their control over the labor power of women. In other words, a direct personal system of control was translated into an indirect, impersonal system of control, mediated by society-wide institutions. The mechanisms available to men were the traditional division of labor between the sexes and techniques of hierarchical organization and control. Men's control over women's labor power was altered by the wage-labor system, but it was not eliminated.

The emergence of capitalism in the fifteenth to eighteenth centuries threatened patriarchal control based on institutional authority as it destroyed many old institutions and created new ones, such as a 'free' market in labor. It threatened to bring all women and children into the labor force and hence to destroy the family and the basis of the power of men over women (i.e., the control over their labor power in the family). If the theoretical tendency of pure capitalism would have been to eradicate all arbitrary differences of status among laborers, to make all laborers equal in the marketplace, why are women still in an inferior position to men in the labor market? The possible answers range from neoclassical economic views that the process is not complete or is hampered by market imper-

fections to the radical view that production requires hierarchy even if the market nominally requires 'equality'. All of these explanations ignore the role of men — ordinary men, men as men, men as workers — in maintaining women's inferiority in the labor market. This paper argues that male workers have played and continue to play a crucial role in maintaining sexual divisions in the labor process.

Job segregation by sex in the labor market is the primary mechanism in capitalist society that enables men to maintain their superiority over women, because it enforces lower wages for women. Low wages keep women dependent on men because they encourage women to marry. Married women must perform domestic chores for their husbands. Men benefit, then, from both higher wages and the domestic division of labor. This domestic division of labor, in turn, acts to weaken women's position in the labor market. Thus, the hierarchical domestic division of labor is perpetuated by the labor market, and vice versa. This process is the present outcome of the continuing interaction of two interlocking systems, capitalism and patriarchy. Patriarchy, far from being vanquished by capitalism, is still very virile; it shapes the form modern capitalism takes, just as the development of capitalism has transformed patriarchal institutions. The resulting mutual accommodation between patriarchy and capitalism has created a vicious circle for women.

The historical literature on the division of labor by sex during the emergence of capitalism

and the industrial revolution in England and the United States is reviewed. The emphasis is on the active role played by male workers, often through their unions, to limit the form and extent of women's participation in the labor market. In the United States, for example, male unionists argued for protective legislation for women workers rather than for female membership in, and protection by, strong unions. Although the action of male workers are emphasized, the usefulness of sex-segregation to capital is also pointed out. Capitalists can sometimes replace more expensive male workers with cheaper female workers; they can weaken the unity of labor by threatening to do so; or they can attempt to buy men's allegiance to capitalism with the patriarchal benefits of better jobs and higher wages.

Men will have to be forced to give up their favored positions in the division of labor — in the labor market and at home — both if women's subordination is to end and if men are to begin to escape class oppression and exploitation. If non-ruling-class men are to be free they will have to recognize their co-optation by patriarchal capitalism and relinquish their patriarchal benefits. If women are to be free, they must fight against both patriarchal power and the capitalist organization of society.

Heidi Hartmann
National Research Council
Washington D.C.
USA